

Razvoj nižjega strokovnega šolstva – na primeru oblačilne stroke v Mariboru po drugi svetovni vojni

JURE MAČEK

1. Uvod

Današnja Srednja tekstilna šola v Mariboru se je razvila na eni strani iz potreb mariborske tekstilne industrije, na drugi strani pa iz šolanja vajencev oblačilne stroke, kar je bil najmočnejši vir pridobivanja strokovnih kadrov za potrebe gospodarstva in tekstilne industrije po drugi svetovni vojni. V prispevku bom poskušal prikazati razvoj tekstilnega šolstva v Mariboru do začetka petdesetih let, ki pomenijo prelomnico v razvoju strokovnega šolstva na Slovenskem. Predstavil bom tudi širšo podobo razvoja nižjega strokovnega šolstva po drugi svetovni vojni v Mariboru, probleme in dileme, ki so vsa leta neločljivo spremljali izobraževanje vajencev in dali značilen pečat vajenskemu šolstvu po drugi svetovni vojni. Prav tako se v prispevku ne bom izognil težkim življenjskim in bivalnim razmeram vajencev, revščini, pomanjkanju in skromnim socialnim okoliščinam, ki so bile pogosto stalna spremljevalka učencev – vajencev.

Pri pisanju prispevka sem se opiral predvsem na arhivske vire, dostopne v Pokrajinskem arhivu Maribor (dalje PAM).¹ Najpomembnejši vir z najštevilčnejšimi in najbogatejšimi podatki so ohranjene šolske kronike, ki pomenijo edinstveno možnost ne samo za spoznavanje zgodovine mariborskega tekstilnega šolstva, ampak tudi celotnega sistema strokovnega izobraževanja po drugi svetovni vojni. Pomenijo ne samo pomemben zapis zbranega, strnjene dogajanja in življenja na šolah skozi čas, ampak prikazujejo dogajanje tudi širše. Prepričljivo nam razkrivajo

razvoj tekstilnega šolstva in vajeniškega izobraževanja po drugi svetovni vojni ter izvirno zajemajo duh obdobja, v katerem so nastajale. Neposredno in iskreno nas seznanjajo s težavami in prizadevanji prosvetnih delavcev za vzpostavitev čim učinkovitejšega sistema tekstilnega izobraževanja, posredujejo socialne in kulturne značilnosti izobraževanja vajencev ter predvsem odkrivajo šolsko in zunajšolsko življenje dijakov. Pri prebiranju kronik sem se zavedal subjektivnih nagibov avtorjev in zato ohranil kritičen odnos do morebitnih nekritičnih zapisov.² Pri pisanju sem si pomagal tudi z zelo skromno objavljeno literaturo, ki se ukvarja s problematiko strokovnega šolstva po drugi svetovni vojni ter s prosvetno periodiko, ki je izhajala v tem času.³ Zakonski predpisi s področja strokovnega šolstva in izobraževanja vajencev so pogostejši šele po letu 1950, ko je nova oblast pristopila k bolj sistematičnemu in skrbnejšemu oblikovanju sistema izobraževanja v nižjem strokovnem šolstvu.

Zaradi večje preglednosti sem razvoj tekstilnega šolstva po drugi svetovni vojni razdelil na dve, sicer logični in medsebojno neločljivo povezani celoti. Prvo obdobje, ki ga bom predstavil v svojem prispevku, se začne po koncu druge svetovne vojne. Ta pomeni nedvomen in jasen prelom s preteklostjo in traja do začetka petdesetih let. Takrat je vse strokovno šolstvo prešlo pod ministrstvo za prosveto. Uveljavljen je bil sploh prvi predpis po koncu vojne, ki je urejal vprašanje strokovnega šolstva, to je zvezna uredba o strokovnih šolah iz leta 1952. Za to obdobje so

¹ Arhivsko gradivo v uporabljenih fondih ni ohranjeno v celoti in to mi je povzročalo nemalo težav pri sestavljanju enotne in prepoznavne slike razvoja tekstilnega šolstva v Mariboru. Za prikaz tekstilnega šolstva v Mariboru so pomembni dokumenti v fondih Srednja tekstilna šola Maribor 1981-1995 (dalje STŠ MB), Šolski center za oblačilce in frizerje 1945-1981 (dalje ŠCOF) – v okviru tega tudi Mojstrska šola za oblačilno stroko in čevljarstvo 1950-1962, Tehniška elektro, strojna in tekstilna šola Maribor 1948-1981 (tekstilni odsek) (dalje TESTŠ – TO), Zavod za šolstvo – organizacijska enota Maribor 1945-1993 (dalje ZZŠ – OE MB). Pregledal sem tudi dokumente, ki se nanašajo na strokovno šolstvo v fondih Mestni ljudski odbor Maribor 1945-1955 (dalje MLO MB), Okrajni ljudski odbor Maribor – okolica 1955-1965 (dalje OLO MB OK) ter Občinski ljudski odbor Maribor – center (dalje OBLO MB – center). Še posebno veliko zanimivih in koristnih podatkov o razvoju tekstilnega šolstva sem našel v osebnih fondih Heribert Samuda in Albin Preskar.

² Ohranjene so kronike Vajenske šole oblačilne stroke v Mariboru 1952-1959 (dalje: Kr. VŠOS), Oblačilne in frizerske šole 1960-1970 (dalje Kr. OFŠ), Šolskega centra za oblačilce in frizerje 1970-1977 (dalje Kr. ŠCOF), Mojstrske šole za oblačilno stroko in čevljarstvo 1950-1962 (dalje: Kr. MŠOSČ), Industrijske tekstilne šole 1947-1953 (dalje: Kr. ITŠ) ter kronika Tekstilne industrijske šole 1958-1963 (dalje Kr. TIŠ). Za obdobje od 1945 do 1951 pa nam prinašajo podatke o razvoju Vajenske šole oblačilne stroke v Mariboru Izvestja vajenske šole oblačilne stroke (dalje: Izv. VŠOS).

³ Za prva leta po osvoboditvi prinašata največ podatkov članka dr. Aleša Gabriča Šolstvo na Slovenskem v letih 1945-1951 v Zborniku za zgodovino šolstva, št. 24, 1991, ter Franceta Jalna Razvoj strokovnega šolstva po letu 1945 v Katalogu razstave Slovenskega šolskega muzeja Šolstvo ob 20-letnici osvoboditve 1945-1965, Ljubljana 1965. Med periodiko so najpomembnejši Popotnik s priložo Prosvetni delavec, Sodobna pedagogika in Prosvetni delavec ter Objave ministrstva za prosveto LRS, po 1951 Objave sveta za prosveto in kulturo LRS.

značilni nenehna improvizacija, začasne rešitve, nenehne spremembe sistema šolanja na vseh stopnjah izobraževanja in prilagajanje učnega dela v veliki meri lokalnim razmeram in potrebam. Drugo obdobje traja do začetka šestdesetih let, ko je Zvezna ljudska skupščina FLRJ sprejela Resolucijo o izobraževanju strokovnih kadrov, s katero je bila izražena zahteva po reformi dotedanjega sistema strokovnega izobraževanja. Resolucija je poudarila smernice za vzpostavitev drugačnega sistema strokovnega izobraževanja, ki naj bi bil predvsem bolj dovzeten za potrebe gospodarstva in drugih družbenih služb.

2. Vzpostavljanje nižjega strokovnega šolstva v izobraževanju tekstilnih kadrov do konca leta 1952

Okupacija in okupatorjevo nasilje sta zelo prizadela slovensko in še posebej mariborsko šolstvo. Takoj po nemški zasedbi so bili razpuščeni vse slovenske šole in zavodi, odstavljene so bili vsi slovenski učitelji. Enaka usoda je doletela tudi slovensko strokovno šolstvo, ki se je v Mariboru z zamudo razvilo šele po prvi svetovni vojni. Med okupacijo je potekal pouk izključno v nemškem jeziku, slovenska govorica je bila prepovedana. Z namenom ponemčevanja ter poudarjanja nemške vzgoje in ideologije je okupator sicer povečal število vrtcev in oddelkov v osnovnih šolah ter zaradi potreb gospodarstva in vojaštva močno razširil obrtno in strokovno šolstvo, vendar pa je pouk v medvojnem obdobju le kratek čas potekal povsem nemoteno. Pozneje so ga oteževali vse pogostejši letalski napadi in vojaška zasedba šolskih poslopij. V letih med okupacijo je bilo v obrtno in strokovno šolstvo vključenih več otrok kot kadar koli prej.⁴

Mariborsko šolstvo je osvoboditev dočakalo v zelo žalostnem stanju. Veliko šol je bilo porušeni ali poškodovanih, poleg tega pa je v njih nastanjeno vojaštvo brezobzirno uničevalo šolski inventar in učila. Učilnice so bile razdejane in večinoma brez opreme. Okna je bilo treba na novo zasteklit in urediti razsvetljavo. Prva skrb prosvetnih oblasti je zato veljala predvsem usposobitvi in ureditvi učnih prostorov, v katerih bi lahko čim prej začeli pouk. Kljub težavam, s katerimi se je spopadala nova oblast, je že 18. junija potekalo prvo vpisovanje otrok v šole.⁵ V takšnih začasnih razmerah seveda ne moremo govoriti o pouku v pravem pomenu besede. Šole so bile brez primernih prostorov, brez knjižnic in učil, v večini razredov ni bilo na razpolago ne klopi in ne mizic. Improviziran pouk je potekal le do konca julija. Po temeljitih pripravah med polletnimi počitnicami in ob pomoči številnih udarniških akcij, s katerimi so bili šolski prostori vsaj

za silo usposobljeni, se je redno šolsko leto na vseh osnovnih šolah začelo 15. oktobra.⁶ Na srednjih šolah se je pouk začel različno, vendar večinoma konec oktobra ali v začetku novembra. Enako je veljalo tudi za nižje strokovne šole, ki so v Vestniku mariborskega okrožja vsakodnevno objavljale pozive na vpis učencev v šole.

Kar zadeva obrtno šolstvo, je ljudska oblast iz časov predvojne Jugoslavije podedovala žalostno podobo. Obrtno šolstvo je bilo slabo razvito in ni imelo velikega ugleda. Večinoma je le životarilo in si v sistemu, nenaklonjenem obrtnemu šolstvu, prizadevalo preživeti. Organizacijske oblike, ki so obstajale pred vojno, zato niso mogle dati uspešne podlage za graditev novega sistema obrtnega izobraževanja. Nova prosvetna oblast je morala začeti oblikovanje sistema nižjega strokovnega izobraževanja povsem pri temeljih.

Ob ustanovitvi Kraljevine SHS je bilo obrtništvo v Mariboru povsem nemške narave. Zato so pri ustanavljanju prve slovenske obrtno nadaljevalne šole nastajale številne težave. Prvo šolsko leto na slovenski obrtno nadaljevalni šoli se je tako začelo šele 1. novembra 1920. Učenci vseh obrtnih strok so bili združeni v isti šoli. Materialni pogoji obrtno nadaljevalne šole niso zadostovali potrebam modernega pouka. Zaposlavljajoč odnos oblasti do teh šol kaže podatek, da so šele v šolskem letu 1936/1937 sprejeli novi jugoslovanski učni načrt za obrtne šole. Vse dotlej je bil v veljavi stari, avstrijski. V šoli so poučevali izključno splošne predmete, šele v zadnjih letih pred vojno se je uveljavilo načelo, da je poleg splošnih predmetov treba uvesti tudi strokovne. Pogosto se je dogajalo, da so obrtne šole sprejemale nepismene ali polpismene učence, brez vsakršne ustrezne predizobrazbe. Vajenci so bili v takšnem sistemu slabo zaščiteni in pogosto brez pravic. Mojstri so jih velikokrat izkoriščali in jim nalagali najrazličnejša dela, ki niso sodila v njihovo stroko.⁷

Pred okupacijo je v Mariboru delovalo več nižjih in poklicno nadaljevalnih strokovnih šol: Strokovno nadaljevalna šola obrtne smeri, mestna gospodinjska šola Vesna, Gozdarska šola, Sadjarska in vinarska šola, Šola za bolniške strežnice, Zasebna glasbena šola Glasbene matice, Gostinska šola, Gremijalno trgovska šola in Obrtna šola pri delavnicah južnih železnic. V šolskem letu 1939/40 je nižje strokovne šole obiskovalo 1217 učencev v devetintridesetih oddelkih.⁸

⁶ Vestnik 16. 10. 1945, Objave, str. 4.

⁷ J. Turk – D. Glogovšek: Vzgajanje in izobraževanje delavskega kadra v Mariboru nekdanj in danes, PAM, fond: ZZŠ – OE MB, AŠ 1/3, str. 3-5.

⁸ Prav tam, str. 2-3. Nekoliko drugačne podatke najdemo v članku dr. Vladimirja Bračiča: Razvoj šolstva in drugih izobraževalnih dejavnosti v Mariboru. V: Maribor skozi stoletja, Maribor 1991, str. 598.

⁴ France Filipič: Maribor ob 10-letnici osvoboditve, PAM, fond ZZŠ – OE MB, AŠ 1/1, str. 6.

⁵ Vestnik 12. 6. 1945, Objave, str. 4.

Ljudska oblast se je jasno zavedala vloge obrtno strokovnega šolstva pri vzpostavljanju novega sistema, predvsem pa pri obnovi v vojni porušenega in uničenega gospodarstva. Seveda so jo pri prizadevanjih za razvoj čim učinkovitejšega nižjega strokovnega šolstva spremljali tudi številni politično-ideološki vzroki in nagibi, saj so oblasti najpomembnejšo vlogo v vzpostavitvi novega socialističnega družbenega in gospodarskega sistema pripisale prav fizičnemu delu in delavskemu razredu kot nosilcu razvoja in napredka.

V letih 1945 in 1946 še ne moremo govoriti o načrtnem in o usklajenem delu v strokovnem šolstvu. Ministrstva posameznih gospodarskih panog in ljudski odbori so takoj po vojni zlasti na lokalni ravni, velikokrat brez medsebojnega sodelovanja in natančnejše perspektive o potrebah in razvoju gospodarstva, ustanavljali nižje strokovne šole za potrebe njim podrejenih podjetij in obratov. Dejstvo, da so sodile nižje strokovne šole pod upravo različnih resornih ministrstev, je zelo oteževalo medsebojno sodelovanje in načrtnost pri ustanavljanju nižjih strokovnih šol. Sistem nižjega strokovnega šolstva se tako ni mogel v zadostni meri oblikovati. Prav tako na šolah ni bilo enotnega pedagoškega in vzgojnega dela. Prvi organ, ki naj bi poskrbel za večjo usklajenost pri ustanavljanju nižjih strokovnih šol, je bil ustanovljen leta 1946. To je bil odsek za koordinacijo strokovnih šol pri ministrstvu za prosveto, ki pa ni imel velikega vpliva na delo teh šol. Urejal je predvsem probleme učnih načrtov za splošne predmete, s strokovnimi predmeti in problemi pa se ni ukvarjal. Učni načrti, ki so bili pripravljeni za nižje strokovne šole, niso bili obvezni, tako da je bil obseg zahtevanega znanja splošnih in strokovnih predmetov na istovrstnih šolah različen. Strokovna izobrazba je bila večinoma prepuščena dobri volji predavateljev in se je bistveno razlikovala od šole do šole. Nekatere strokovne šole v prvem obdobju vzpostavljanja sistema strokovnega izobraževanja niso imele rednih šolskih konferenc, niti niso reševale pedagoških in vsebinskih problemov. Pedagoška in vzgojna problematika sta bili povsem zanemarjeni in zapostavljeni.⁹

Z zakonom o petletnem planu je bila leta 1947 na splošni ravni deklarativno izražena zahteva po razširitvi mreže srednjih in nižjih strokovnih šol, ki naj bi omogočila šolanje številnim kvalificiranim kadrom. Zakon je določil, da se poveča število kvalificiranih delavcev v Jugoslaviji, predvsem z vključevanjem učencev v gospodarstvu, s tečajji za polkvalificirane delavce in z ustanavljanjem novih nižjih strokovnih šol. Več-

jo pozornost bi bilo treba nameniti tudi izpopolnitvi vajeniškega šolstva, ki je v svojem razvoju zaostajalo in ni dosegalo ravni industrijskega razvoja.¹⁰ O potrebi organiziranja in sistematiziranja strokovnih šol je govorila tudi Lidija Šentjurs na zasedanju Ljudske skupščine LRS julija 1947. V svojem referatu je poudarila pomen odprave pomanjkljivosti šol za učence v gospodarstvu (vajenskih šol) in zagotavljanje rednega obiskovanja pouka, ki je bilo pogosto pomanjkljivo in neredno, predvsem zaradi samovoljnosti in brezvestnosti nekaterih mojstrov, pri katerih so bili vajenci v uku.¹¹

Z namenom zagotavljanja večje usklajenosti pri delu strokovnega šolstva je leta 1947 začel delovati komite za nižje in srednje strokovno šolstvo pri vladi LRS, ki je skrbel za proces šolanja v vseh strokovnih šolah.¹² Z ustanovitvijo komiteja se je delo začelo razvijati bolj načrtno in sistematično. Najpomembnejše naloge komiteja, kot jih je določila uredba o ustanovitvi komiteja za srednje in nižje strokovno šolstvo pri vladi LRS, so bile: izdelava plana za usposabljanje srednjih in nižjih strokovnih kadrov, skrb za ustanavljanje in organizacijo srednjih in nižjih strokovnih šol, vodenje propagande za vpisovanje v strokovne šole in tečaje, potrjevanje, ustanavljanje, spajanje in razpuščanje strokovnih šol, skrb za učiteljski kader strokovnih šol in tečajev, predpisovanje in potrjevanje učnih načrtov strokovnih šol in tečajev.¹³ Z ustanovitvijo komiteja je bila jasneje začrtana pot razvoja strokovnega šolstva.

Leta 1948 so prišle nižje strokovne šole, ki so bile pod upravo različnih ministrstev, v pristojnost ministrstva za delo, srednje strokovno šolstvo pa v pristojnost ministrstva za prosveto. Ustanovljena je bila uprava za delavske strokovne kadre v okviru ministrstva za delo. Čeprav sta bili ministrstvo za prosveto in ministrstvo za delo tesno povezani, se je opažalo, da je bilo srednje in nižje strokovno šolstvo kljub temu še preveč odmaknjeno od splošno izobraževalnega šolstva, to pa je povzročalo organizacijske težave in težave pri nameščanju kadrov za splošne predmete. Pedagoški problemi se tako v strokovnem šolstvu niso obravnavali enotno, povezanost vzgoje nižjega in srednjega strokovnega kadra pa ni bila učinkovita. Omenjene pomanjkljivosti, predvsem pa nesmiselna delitev nižjega in srednjega strokovnega šolstva so povzročile, da so leta 1950 prešle vse šole, delavnice in internati, ki so bili doslej pod pristojnostjo uprave za delavske strokovne kadre, v roke ministrstva za prosveto.¹⁴

⁹ Ivan Bertoncelj: Problemi strokovnega šolstva v Ljudski republiki Sloveniji. V: Kongres pedagoških delavcev LRS na Bledu, 1950, str. 171-173. Glej tudi Aleš Gabrič: Šolstvo na Slovenskem 1945-1951. V: Zbornik za zgodovino šolstva, št. 24, 1991, str. 76.

¹⁰ UL LRS z dne 2. 8. 1947, št. 31, str. 220.

¹¹ Lidija Šentjurs: Naloge prosvete in kulture v petletnem planu. V: Popotnik LXVI, št. 6-7, str. 147.

¹² UL LRS z dne 20. 9. 1947, št. 39, str. 249.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Ivan Bertoncelj: Problemi strokovnega šolstva v Ljudski repub-

Kljub trudu novih oblasti in doseženemu napredku pri prizadevanju za izoblikovanje uspešnega in učinkovitega sistema strokovnega izobraževanja vse do leta 1952 ni bilo nobenega predpisa, ki bi neposredno urejal področje strokovnega izobraževanja. Strokovno izobraževanje je z urejanjem problematike vajeenske mladine omenjal le zakon o vajencih iz leta 1946. Kot vajenca je označil osebo, "ki je na podlagi pismene pogodbe zaposlena v industriji, obrti, trgovini ali katerikoli drugi vrsti dela z namenom, da s praktičnim delom in strokovnim šolanjem pridobi potrebno znanje zadevne stroke kot kvalificirani delavec". Zakon je natančneje določil tako dolžnosti delodajalcev kot tudi vajencev in med drugim predvidel ustanavljanje strokovnih šol v krajih z več kot dvajsetimi vajenci.¹⁵ Problematiko strokovnega izobraževanja je v svojih določilih o trajanju učne dobe za dosego strokovne kvalifikacije za opravljanje poslov v določeni stroki kot kvalificiran delavec posredno zajel tudi pravilnik o strokah iz leta 1946.¹⁶

Kako so se prizadevanja novih oblasti odražala v praksi, kakšni so bili začetki tekstilnega šolstva v Mariboru, kako se je razvijal sistem izobraževanja nižjih strokovnih kadrov na primeru tekstilne in oblačilne stroke med letoma 1945 in 1952?

Kot sem omenil že v uvodu, moramo v tekstilnem izobraževanju, kot se je razvilo po drugi svetovni vojni, razločevati med izobraževanjem vajencev tekstilne in oblačilne stroke, ki so svojo vajeniško dobo opravljali v privatnih delavnicah oziroma v državnih obrtnih obratih in so se šolali predvsem za potrebe obrti, ter tistimi učenci, ki so se šolali za potrebe tekstilne industrije in so se tako usposabljali predvsem za delo pri strojih v večjih tovarnah tekstilne industrije.

V Mariboru je začela prva delovati Ženska strokovna nadaljevalna šola in v njej so se sprva šolale učenke različnih profilov: šiviljske, frizerske, fotografske in nekaterih drugih strok. Kmalu pa so začele nastajati posamezne strokovne šole za določene vrste poklicev, kar je pomenilo pomemben prelom z medvojnimi obdobjem, ko so se vajenci različnih strok šolali na isti šoli. Januarja 1946 je bila ustanovljena Strokovna nadaljevalna šola oblačilne obrti za moške poklice; vanjo so se vpisali vajenci in vajeenke, ki so se usposabljali za krojače, čevljarje, izdelovalce gornjih delov ter krznarje. Vpisovanje v Žensko strokovno nadaljevalno šolo je potekalo

od 1. do 8. oktobra, pouk pa se je začel 10. oktobra 1945. Šola je imela skupne prostore s I. dekliško šolo na Miklošičevi ulici 1.¹⁷ Težavam ob začetku pouka so se poleg materialnega pomanjkanja in uničenja ob koncu vojne pridružile predvsem kulturna, izobraževalna in vzgojna zanemarjenost učencev, kar je bila posledica dolgoletne okupacije. Učenci, ki so morali obiskovati nemške šole, so pomanjkljivo obvladali slovenski jezik. Tudi znanje iz drugih učnih predmetov je bilo nezadovoljivo, saj je bil pouk med vojno pogosto odpovedan, pred koncem vojne pa vajenci sploh niso več imeli rednega pouka. K temu je treba še dodati, da v prvem povojnem času ni bilo na razpolago nikakršnih učbenikov in drugih učnih pripomočkov, šolske knjižnice pa so bile večinoma uničene. Kljub temu je delo zaživelo, za kar so posebno veliko zaslug imeli mariborski pedagoški delavci, ki so z vso zagnanostjo, nesebičnostjo in večkrat brez plačila začeli postavljati na noge slovensko strokovno šolstvo v Mariboru. Naj omenim le nekatere: strokovna učiteljica in prva upraviteljica Ženske strokovne nadaljevalne šole Marija Rozman, predmetni učitelj Jože Rudež – upravitelj Strokovno nadaljevalne šole oblačilne obrti, prof. Zvonimir Hočevar – prvi upravitelj Strokovne nadaljevalne šole oblačilne obrti, učiteljica Josipina Vovčko-Borštner – dolgoletna upraviteljica Vajeniške šole za oblačilno stroko, učitelj Ivan Vomer, strokovni učitelj Rudi Verdonik in številni drugi.¹⁸

V šolskem letu 1946/47 sta obe šoli, na katerih so se šolali vajenci oblačilne stroke, nadaljevali delo. Zaradi racionalnosti dela in nesmiselnosti obstoja dveh podobnih šol, na katerih je potekal pouk oblačilne stroke, sta se v naslednjem šolskem letu obe združili v Strokovno nadaljevalno šolo oblačilne obrti. V šolskem letu 1948/49 se je šola, tako kot tudi druge strokovno nadaljevalne šole, preimenovala v Šolo učencev v gospodarstvu za oblačilno stroko. Novo poimenovanje šole naj bi nakazalo prizadevanja prosvetnih oblasti za večjo povezanost in tesnejše sodelovanje vajencev z gospodarstvom ter poudarilo pomen in ugled te vrste šol v socialistični družbi.¹⁹ Ob primerjavi obeh šol lahko ugotovimo, da je bilo preimenovanje le formalno in se ni odrazilo v delovanju in organiziranosti šole. Tudi predmetnik je ostal enak.

Kako je potekalo življenje na šoli, s kakšnimi težavami so se spopadali učitelji in učenci? Zakon o vajencih je določil le nekaj minimalnih pogojev, ki so jih morali izpolnjevati vsi, ki so želeli skleniti vajeniško pogodbo. Vajenec je lahko postal vsak, kdor je dopolnil štirinajst let, kdor je bil pismen, telesno in duševno zdrav ter

liki Sloveniji. V: Kongres pedagoških delavcev LRS na Bledu, 1950, str. 171-173. Glej tudi: dr. Aleš Gabrič: Šolstvo na Slovenskem v letih 1945-1951. V: Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, št. 24, 1991, str. 76.

¹⁵ UL FLRJ z dne 5. 4. 1946, št. 28, str. 319-322. Več o vajencih med letoma 1945-1950. Glej Mateja Jeraj: Učenci strokovnih šol v obdobju 1945-1950. V: Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, št. 29, 1996.

¹⁶ UL FLRJ z dne 17. 9. 1946, št. 75, str. 909-914.

¹⁷ Izv. VŠOS, PAM, fond: Albin Preskar, AŠ 1, str. 1.

¹⁸ Heribert Samuda: Strokovno šolstvo za oblačilce od 1945 dalje, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 2.

¹⁹ Prav tam, str. 6-7.

sposoben za učenje določene stroke.²⁰ Splošne določbe zakona so omogočale široko in svobodno razumevanje določil. Noben pravni predpis namreč ni določil, koliko razredov osnovne šole mora vajenec končati, da se lahko vpiše v šolo. Najnižja predpisana starost ni pomenila praktično ničesar, saj so številni učenci ponavljali isti razred večkrat in so tako imeli pri štirinajstih letih le nekaj končanih razredov osnovne šole. Pogosto se je dogodilo, da so v šolo sprejeli učence z nedokončano osnovno šolo, s šestimi ali sedmimi razredi in celo manj. Različno predznanje učencev je zelo oteževalo pouk in preprečevalo večjo kakovost dela. Posledica je bil slab učni uspeh, še posebej v prvih razredih. Učitelji so ugotavljali, da so tako skromni rezultati še vedno predvsem odraz slabega znanja slovenskega jezika in posledičnega nerazumevanja prezahtevnih učbenikov. Prav z željo po izboljšanju predznanja so učitelji na šolskih konferencah zahtevali uvedbo sprejemnih izpitov in zaostritev kriterijev za vpis v šolo. Njihova prizadevanja so ostala neuspešna.²¹

Kakšna je bila uspešnost vajencev ob koncu šolskega leta?²²

Tabela 1: Uspešnost učencev

ŠOL. LETO	ŠT. UČENCEV	KONČALI ŠOLO	KONČALI ŠOLO V %
1945/46	156	153	98,1
	146	141	96,6
1946/47	126	99	78,6
	120	95	79,1
1947/48	176	144	81,8
1948/49	143	108	75,5
1949/50	172	137	79,6
1950/51	183	170	92,9
1951/52	260	249	95,7
SKUPAJ	1482	1296	87,4

Kljub zaskrbljenosti zaradi slabega znanja lahko ugotovimo, da delež učencev, ki so izdelali razred, ni bil tako slab. Šolo je v letih od 1945 do 1952 v povprečju končalo 87,4 odstotka vseh učencev. Glede na težavne razmere, v katerih je potekal pouk, je bil relativno dober rezultat verjetno posledica večje popustljivosti učiteljev in nižanja kriterijev ob koncu šolskega leta. Pomanjkljiva predizobrazba pa ni bila edini dejavnik, ki je vplival na slabše znanje učencev. Vodstvu šole so nemajhne skrbi povzročale starostne razlike otrok in predvsem slabši socialni

položaj vajencev. Večina učencev je izhajala iz nižjih slojev prebivalstva. Prevladovali so otroci delavcev, kmetov in obrtnikov. Pouk v popoldanskem času je povzročal težave vajencem, ki so prihajali vsak dan v obrtne delavnice in šolo iz okolice Maribora. Mnogo učencev tako ni imelo časa za kosilo oziroma redno prehrano. Zaradi slabih prometnih razmer so pogosto morali prej zapustiti pouk, to pa se je negativno odražalo v uresničevanju šolskih obveznosti. Težaven položaj vajencev nazorno potrjuje anketa, ki so jo izvedli v letu 1950. Po podatkih je kar 75 odstotkov vajencev vstajalo ob peti uri zjutraj in več kot polovica se ni vrnila domov pred dvajseto uro. Večina vajencev ves dan ni imela niti enega toplega obroka, mlečna kuhinja, ki je začela delovati na šoli, pa ni mogla v celoti nadomestiti toplega obroka. Mnogo obrtnikov je učence namerno zadrževalo v delavnicah in samovoljno podaljševalo praktično delo. Vajencem je tako pogosto zmanjkalo časa za pripravo na pouk. Po šolskem letu 1950/51 opazimo postopno izboljševanje uspeha, kar je bila posledica povečanega stika predstavnikov šole z obrtniki in s starši. K boljšim rezultatom so pripomogle tako dejavnost mladinske organizacije kot tudi različne šolske aktivnosti, v katere so se vključevali vajenci. Učenci so sodelovali v pevskem zboru, dramski in recitacijski skupini.²³ Delo na šoli so ovirali tudi neprimerni prostori, gostovanje šole v drugih poslopih, pomanjkanje učnih pripomočkov ter slaba in neprimerna zasedba učnih moči. Med učitelji so prevladovali honorarno zaposleni, kar prav gotovo ni imelo pozitivnih učinkov na delovanje celotne šole. Zaradi preobremenjenosti in zaposlitve na več šolah se niso mogli z vso skrbjo posvetiti vzgojnemu in pedagoškemu delu, pa tudi privrženost šoli je bila manjša kot pri stalno nameščenih predavateljih. Po izobrazbi je bilo največ predmetnih učiteljev, strokovne predmete pa so poučevali obrtni mojstri. Pomanjkanje ustreznih kadrov so na šoli reševali z zaposlitvami že upokojenih učiteljev.²⁴

Za kakšno stroko so se lahko izučili vajenci, kakšno znanje jim je šola dajala? Prvi dve leti po vojni ni bilo delitve na posamezne stroke, vsi učenci so se šolali za enoten poklic oblačilne stroke. Šola za učence v gospodarstvu se je že delila na dve smeri, in sicer na smer krojaške stroke za moške in ženske obleke ter na smer čevljarke stroke. Obema pglavitnima smerema so se včasih pridružile še druge stroke, pač glede na različne poklice v obrti, za katere so se šolali vajenci. Naj omenim le pogostejše: krojač za perilo, klobučar, nogavičar, pletilec, vezilja in druge. Trajanje izobraževanja je bilo za posa-

²⁰ UL FLRJ z dne 5. 4. 1946, št. 28, str. 319.

²¹ Heribert Samuda: Strokovno šolstvo za oblačilce od 1945 dalje, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 7. Izv. VŠOS, PAM, fond: Albin Preskar, AŠ 1, str. 3.

²² Izv. VŠZOS, PAM, fond: Albin Preskar, AŠ 1, str. 13 do 14. Podatki za Žensko strokovno nadaljevalno šolo upoštevajo le oblačilke.

²³ Heribert Samuda: Strokovno šolstvo za oblačilce od 1945 dalje, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 3, 6 do 10. Izv. VŠOS, PAM, fond: Albin Preskar, AŠ 1, str. 3.

²⁴ Izv. VŠOS, PAM, fond Albin Preskar, AŠ 1, str. 7.

mezne stroke različno. Pravilnik o strokah je natančneje opredelil učno dobo. Za krojača moških in ženskih oblek ter za čevljarje je bila določena 36-mesečna učna doba, šolanje za večino drugih poklicev pa je trajalo 24 ali celo samo 12 mesecev.²⁵ Pravilnik o strokah in poklicih iz leta 1950 ni prinesel bistvenih sprememb v času šolanja, odpravil je le učno dobo 12 mesecev za nekatere poklice in jo podaljšal na 24 mesecev.²⁶

Predmetnik se je ves čas bolj ali manj spreminjal in dopolnjeval. Prvo šolsko leto so začeli na Ženski strokovni nadaljevalni šoli poučevanje slovenskega jezika, zgodovine, zemljepisa, državo-znanstva, računstva in krojnega risanja v vseh treh razredih. V prvem in drugem razredu so se učenci učili še prostoročnega risanja, v tretjem razredu pa so imeli še stroko-znanstvo, higieno, nošeznanstvo. Na Strokovno nadaljevalni šoli oblačilne stroke se predmetnik ni bistveno razlikoval. V naslednjih letih se je predmetnik dopolnil z novimi predmeti. Vključeni so bili fizika, kemija, knjigovodstvo, telesna vzgoja, osnove elektrotehnike, blagoznanstvo, tehnologija in nekateri drugi strokovni predmeti. Obširnejši predmetnik je povzročil povečano obremenjenost učencev. Število ur pouka na teden je iz leta v leto naraščalo. Prvi dve leti so imeli vsi trije razredi po 15 ur pouka na teden, v šolskem letu 1949/50 in 1950/51 pa že 24 ur v prvih dveh in 25 ur v tretjem razredu. Velika zaposlenost učencev je negativno vplivala na šolski uspeh, zato se je tudi na zahteve in pripombe učiteljev število šolskih predmetov šolskem letu 1951/52 nekoliko skrčilo.²⁷ Nenehno menjavanje predmetnikov in s tem povezano spreminjanje učnih vsebin ni prinašalo stalnosti in stabilnosti v izobraževanju. Kazalo je predvsem na nedorečenosti in nejasnosti, ki so spremljale odnos prosvetne stroke do nižjega strokovnega izobraževanja po drugi svetovni vojni. Nikjer ni bilo jasno določeno, koliko ur teoretičnega in praktičnega pouka zahteva posamezna stroka oziroma poklic, za katerega so se šolali vajenci. Znanje, ki so ga dobili v šoli, pa pogosto ni ustrezalo dejanskim potrebam poklica. Predmetnik za šolsko leto 1951/52 leto je bil takšen:²⁸

Tabela 2: Predmetnik za šolsko leto 1951/52

PREDMET	1. RAZRED	2. RAZRED	3. RAZRED
SLOVENSKI JEZIK	2	3	4
ZGODOVINA – USTAVA	2	2	2
ZEMLJEPIS	2		
OSNOVE ELEKTROTEHNIKE		2	
STROKOVNO RAČUNANJE	4	6	5
STROKOVNO RISANJE	3	5	5
TEHNOLOGIJA	2	4	4
FISKULTURA – PREDVOJAŠKA		2	2
SKUPAJ	15	24	22

Na podlagi predmetnika lahko sklenemo, da se je vse do šolskega leta 1951/52 povečevalo število ur, ki so jih učenci preživeli v šoli. Zakon o vajencih je določil največjo, to je 48-urno obremenitev vajencev, v kar je bil vštet tako čas, preživet v delavnici, kot tudi ure, ki so jih učenci preživeli pri pouku.²⁹ V prvem šolskem letu bi tako vajenec v delavnici preživel kar 33 ur, v letu 1950/51 pa le še polovico svoje 48-urne obremenitve. Kakšna je bila resnična obremenitev vajencev, ali so mojstri upoštevali zakonske omejitve? Za prva leta po vojni na žalost niso na voljo natančnejši podatki o tem, kako dolgo so učenci delali v delavnicah. Pač pa lahko po nekaterih kritičnih zapisih avtorja kronike sklepamo, da se je obremenitev učencev stopnjevala. Številni mojstri so bili namreč še vedno prepričani, da šola za kvalificiranega delavca ni potrebna. Zato so na prvo mesto postavljali praktično usposabljanje in odločno zavračali povečanje števila ur pouka v šoli na račun praktičnega dela. Pogosto so nasilno zadrževali učence v delavnicah in jim preprečevali obiskovanje pouka ter kljub zakonsko določenim omejitvam podaljševali delovni čas v delavnicah. Vse to je močno obremenjevalo vajence.³⁰ S šolskim letom 1951/52 se trend začne obračati v nasprotno smer. Zmanjša se obremenitev učencev v šoli in poveča število ur praktičnega dela v obratih. Predmetnik za oblačilno stroko v obrti, objavljen v Objavah Sveta za prosveto in kulturo, je določil po 15 ur pouka v šoli za prva dva razreda in 17 ur za tretji razred ter 33 oziroma 35 ur praktičnega dela v obrtnih obratih.³¹ Opozorim naj, da se predmetnik, objavljen v Objavah Sveta za prosveto in kulturo, ne ujema povsem s predmetnikom, ki je bil v resnici uveljavljen v šolskem letu 1951/52 na Šoli učencev v gospo-

²⁵ UL FLRJ z dne 17. 9. 1946, št. 75, str. 910. Izv. VŠZOS, PAM, fond: Albin Preskar, AŠ 1, str. 21.

²⁶ UL FLRJ z dne 15. 3. 1950, št. 19, str. 428-429.

²⁷ Izv. VŠZOS, PAM, fond: ALBIN Preskar, AŠ 1, str. 5-7.

²⁸ Prav tam, str. 7.

²⁹ UL FLRJ z dne 5. 4. 1946, št. 28, str. 319.

³⁰ Heribert Samuda: Strokovno šolstvo za oblačilce od 1945 dalje, PAM, fond Heribert Samuda, AŠ 2, str. 4.

³¹ Objave ministrstva za prosveto LRS, 1951, št. 10, str. 4.

darstvu oblačilne stroke. Takšno stanje potrjuje ugotovitve, da so lokalne oblasti, kljub drugačnim navodilom pristojnih republiških organov, še vedno delovale v veliki meri samostojno, ali pa so navodila centralnih oblasti uveljavile z zamudo.

V šolskem letu 1950/51 se je šola preselila v Mladinsko ulico 13, v stavbo nekdanjega učiteljskega, znova zgolj kot gostujoča šola. Kljub ugodnejšim prostorskim razmeram, je pouk še naprej potekal v popoldanskih urah.³²

Na podlagi zakona o vajencih so vajenci lahko sklepali pogodbe pri zasebnih obrtnikih, državnih gospodarskih podjetjih, zadrugah in družbenih organizacijah.³³ To je pomenilo, da so se zaposlovali tako v privatnem kot tudi v socialističnem, to je državnem sektorju. Kako se je spreminjala razporeditev vajencev glede na posamezen sektor?³⁴

Tabela 3: Zaposlitev vajencev

ŠOL. LETO	PRIVATNI SEKTOR	SOCIALIST. SEKTOR
1945/46	302	
1946/47	214	32
1947/48	150	26
1948/49	101	42
1949/50	92	80
1950/51	85	98
1951/52	85	174

Statistični podatki pričakovano kažejo, da se je vsako leto znižalo število zaposlenih vajencev v privatnem sektorju na račun števila zaposlenih v socialističnem sektorju. Izstopa le leto 1951/52, ko je bilo več vajencev ponovno zaposlenih v privatnem sektorju. Nova oblast je naklonjeno spremljala zaposlovanje v prid državnega sektorja in ga tudi vzpodbujala, saj je takšen trend ustrezal njenim političnim in ideološkim usmeritvam ter prepričanjem. Po drugi strani pa je treba upoštevati, da so imeli številni mojstri s svojim nazadnjaškim in preživetim gledanjem na strokovno izobraževanje v resnici izrazito negativen vpliv na vajence. S svojo konservativno miselnostjo in vedenjem so predstavljali ostanek starega, predvojnega režima. Zato je razumljivo, da so bili novim oblastem pogosto trn v peti.

Ob koncu šolanja so vajenci opravljali teoretične izpite iz slovenskega jezika in računstva ter praktične zaključne izpite. Po uspešno opravljenem izpitu so vajenci pridobili naziv kvalificiranega delavca določene stroke, kot je to določil zakon o vajencih,³⁵ oziroma so postali

obratni pomočniki, kot je bilo zapisano v zakonu o obrtništvu.³⁶ Zaradi boljše usklajenosti med obema deloma izpita je vodstvo šole predlagalo, da bi bil zastopnik obrtnikov navzoč pri teoretičnem izpitu, zastopnik šole pa pri praktičnih izpitih. Kot zanimivost naj omenim nekatere teme teoretičnih zaključnih izpitov na šoli. Pri slovenskem jeziku so prevladovali bolj ali manj naslovi, povezani z življenjem vajencev: Vesele in žalostne strani vajenskega življenja, Mesto obrtnika v socialistični družbi, Moji spomini na vajensko dobo. Pri matematiki so morali vajenci obvladati osnovne računske operacije, izračune odstotne vrednosti, površine in prostornine ter različne kalkulacije.³⁷

Tako kot vsako novost so tudi na novo ustanovljene šole za učence v gospodarstvu oziroma vajenske šole spremljale številne začetne težave, nedorečenosti in pomanjkljivosti. Kateri so bili najhujši problemi, s katerimi so se morale spopasti v prvih letih svojega obstoja? Kakšne so bile pozitivne posledice in prednosti tovrstnega načina izobraževanja in katere slabosti so ovirale izobraževanje v šolah za učence v gospodarstvu? Nekaj konkretnih težav, ki so spremljale samo delovanje šole, sem že omenil. Na resnost problematike opozarja delo posebne komisije za strokovno šolstvo pri svetu za prosveto MLO Maribor, ustanovljene z namenom oceniti in pregledati prednosti in slabosti sistema strokovnega izobraževanja. Po mnenju komisije je bila najpomembnejša pridobitev načina izobraževanja v okviru šol za učence v gospodarstvu možnost pridobivanja teoretičnega znanja, ki ga prej učenci v obrti vseh strok niso bili deležni. Še več je bilo slabosti in nedorečenosti, ki jih je v svojem poročilu kritično poudarila komisija. Najteže rešljivo je bilo vprašanje ne dovolj dobre povezave in usklajenosti med teorijo in prakso. Komisija je pri svojem delu ugotovila še druge pomanjkljivosti: nestalnost predavateljev, pomanjkanje učil in učnih pripomočkov, prehuda 48-urna obremenitev na teden, neprimerno razmerje med teoretičnim in praktičnim delom in pre nizka osnovna izobrazba otrok, sprejetih na šolo.³⁸ Komisija je predlagala znižanje učne obveznosti, kar bi pozitivno vplivalo na celostni razvoj vajencev. Tako bi učencem ostalo več prostega časa za učenje in za sodelovanje v kulturno-prosvetnem delu in drugih organizacijah. Po mnenju komisije bi bilo treba v šolo

³² Heribert Samuda: Strokovno šolstvo za oblačilce od leta 1945 dalje, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 11.

³³ UL FLRJ z dne 5. 4. 1964, št. 28, str. 319.

³⁴ Izv. VŠZOS, PAM, fond: Albin Preskar, AŠ 1, str. 12-13.

³⁵ UL FLRJ z dne 5. 4. 1946, št. 28, str. 322.

³⁶ UL FLRJ z dne 21. 6. 1950, str. 104. Zakon je obrtnega pomočnika označil tako: "Obrtni pomočnik je kvalificiran obrtni delavec, ki je napravil pomočniški izpit, oziroma je z uspehom končal strokovno šolo, ki daje kvalifikacijo obrtnega pomočnika in je tako sposoben, da samostojno opravlja obrtno delo oziroma vodi določena opravila v obrtnem obratu ali delavnici ali oddelku industrijske delavnice."

³⁷ Izv. VŠOS, PAM, fond ALBIN Preskar, AŠ 1, str. 9.

³⁸ Predlog sistema strokovnega šolstva, 12. 2. 1951, PAM, fond: MLO MB AŠ 3004, str. 1-2.

sprejemati le učence s končano nižjo gimnazijo.³⁹ Takšne spremembe seveda niso bil uresničljive čez noč in so pogosto pomenile le abstraktno željo prosvetnih oblasti, ki je bila povsem neskladna z resničnimi razmerami v nižjem strokovnem šolstvu.

Vse razprave o nižjem strokovnem šolstvu so kot največjo pomanjkljivost navajale problem praktičnega izobraževanja in povezavo med šolami in podjetji. Prav z ustanavljanjem šol za učence v gospodarstvu naj bi dosegli boljšo povezavo teoretičnega dela učencev v razredu z njihovim praktičnim delom in tako vzpostavili tesnejši stik z gospodarstvom ter potrebami in razvojnimi načrti le-tega. Poglavitna značilnost tovrstnih šol je bila, da niso imele svojih delavnic za praktični pouk, pač pa so se učenci usposabljali v obrtnih delavnicah oziroma v podjetjih. Zaradi takšnega, ločenega organizacijskega ustroja je bilo težavno strniti pouk v nerazdružljivo celoto s praktičnim delom. Najvidneje je šepala medsebojna povezava šol z gospodarstvom in obrtnimi obrati. Pogosto je poučevanje teoretičnega pouka v šoli potekalo povsem mimo praktičnega izobraževanja in nasprotno.

Prosvetne oblasti so se sicer strinjale, *"da se je gledanje na učence v gospodarstvu marsikje popravilo, da pa so še ustanove in podjetja, ki za učence ne skrbijo, kakor bi bilo prav."*⁴⁰ Med prosvetnimi delavci so se oblikovali številni predlogi in razmišljanja, kako bi čim bolje uskladili sodelovanje med šolami za učence v gospodarstvu in podjetji. Po mnenju avtorja prispevka v Prosvetnem delavcu *"naj bi bil stik s šolo tako popoln, da bo imela sleherna šola točno evidenco tovarštev iz podjetij, ki so zadalženi za povezavo."* Avtor je opozoril predvsem na to, da bi morala podjetja v večji meri opozarjati šolo na pomanjkljivosti, ki so jih opazala pri praktičnem usposabljanju vajencev, in pa tudi na nujnost večje povezave predavateljev s podjetji. *"Pravilno bi bilo, da bi se tudi predavatelji povezali z delavnico, z ljudmi, ki usposablajo učenca praktično za kvalificiranega delavca. Z osebno medsebojno povezavo bi lahko izvedeli o učencu največ."* Boljši nadzor dejavnosti vajenca na teoretičnem in praktičnem področju bi bil dosežen, če bi mojstri in inštruktorji svoja konkretna, praktična opazanja in dognanja posredovali šoli, le-ta pa bi jih koristno vključila v teoretično šolsko delo. Na podlagi takšne povezanosti z gospodarstvom bi šole lahko uvedle nove, uspešnejše pedagoške in metodične ukrepe.⁴¹

Ker je bil vsakodnevni nadzor praktičnega dela v obrtnih delavnicah in podjetjih dejansko neizvedljiv, je bil eden prvih povsem praktičnih ukrepov, ki naj bi omogočil vzpostavljanje po-

vezave med delom v šoli in delavnici, uvedba delavniškega dnevnika. Vanj naj bi učenci redno vpisovali in risali vse naloge, ki so jih dobili pri praktičnem delu. Z uvedbo delavniškega dnevnika je bila tako prvič dana možnost nadzora nad delom v obratih, zmanjšala pa se je tudi možnost izkoriščanja vajencev od delodajalca. Delavniški dnevnik naj bi postal osnovna in temeljna povezava med šolo in podjetji.⁴² Ministrstvo za delo – uprava za strokovne kadre je že v začetku leta 1949 izdalo navodila za uvedbo delavniškega dnevnika, vendar je uvajanje dnevnika v šole za učence v gospodarstvu potekalo postopno. V navodilih je bila natančno predpisana uporaba dnevnika. V delavniški dnevnik naj bi vajenci vsak dan vpisali vsa dela, ki so jih upravljali v delavnici, in za to delo uporabljeni čas. Inštruktor ali mojster naj bi dnevnik ob koncu tedna podpisal in ocenil učenca. K vsakemu poročilu naj bi učenci pridali še skico in natančen opis dela z orodji, ki so jih uporabljali. Podatki učencev bi tako omogočili popoln razvid nad potekom praktičnega dela v delavnici podjetja ali obrtne delavnice. Ob pomoči dnevnika bi lahko predavatelji strokovnih predmetov nadzirali praktično delo in ocenili napredek učenca.⁴³

Težav pa ni povzročala le pomanjkljiva komunikacija med šolo in delavnico, pač pa tudi sama izvedba praktičnega usposabljanja. Največkrat je to potekalo brez ustreznega načrta, programa in brez potrebnega nadzora. Mojstri so učence pogosto izkoriščali za opravljanje različnih pomožnih in drugih nezahtevnih del. Zaradi potreb izpolnjevanja planskih nalog in produkcije so vajenci velikokrat prevzeli vlogo navadnih delavcev. Tako so bili prisiljeni dosegati zastavljene norme. V takšnih razmerah je bila seveda izvedba vajenskega izobraževanja in usposabljanja drugotnega pomena. Prosvetni delavci so se zavedali pomanjkljivosti v praktičnem izobraževanju in poskušala ukrepati. *"Opažamo, da zaradi opravljanja nezahtevnih, enoličnih del v delavnicah in pomožnih del pogosto učenci drugega letnika ne obvladajo tistih del, ki bi jih bilo potrebno znati že v prvem letniku. Mnogi niso sposobni opisati delovnega procesa, niti ne uporabljajo pravih izrazov za orodje."* V številnih razpravah so se zavzeli za uvedbo urejenega sistema izobraževanja tudi pri praktičnem usposabljanju z okvirnimi učnimi načrti, ki bi bili obvezni pri vsakem poklicu.⁴⁴

Probleme praktičnega izobraževanja bi najlažje

³⁹ Prav tam, str. 2.

⁴⁰ O povezavi med šolami učencev v gospodarstvu in podjetji. V: Prosvetni delavec, 1. 9. 1950, št. 13, str. 4.

⁴¹ Prav tam.

⁴² Karel Kos: Nižje strokovno šolstvo. V: Sodobna pedagogika I/50, št. 1-2, str. 26.

⁴³ Ministrstvo za delo – Uprava za strokovne delavske kadre: Navodilo za uporabo delavniškega dnevnika, 8. 1. 1949, PAM, fond: MLO MB 1945-1955, AŠ 3007.

⁴⁴ Karel Kos: Nekaj misli k praktičnemu pouku učencev v gospodarstvu in ostalih nižjih strokovnih šolah. V: Zbornik pedagoških člankov strokovnih šol, zvezek 5, 1951, str. 63-65.

odpravile primerno urejene učne delavnice pod vodstvom kvalificiranih inštruktorjev. Organiziranje šolskih delavnic je bilo izvedljivo le v večjih podjetjih, za manjša podjetja oziroma obrtne obrate pa bi šole morale urediti šolske delavnice, v katerih bi učenci dobili osnovno strokovno znanje za svoj poklic in kjer bi se teorija lahko uskladila s prakso. Zaradi pomanjkanja sredstev je bilo delavnice za praktični pouk, tako v šolah kot tudi v podjetjih, nemogoče uvesti v kratkem času. Zaradi nujne hitrega dviga kakovosti praktičnega izobraževanja je ministrstvo za delo, v okvir katerega je sodilo strokovno šolstvo, izdelalo začasna navodila za dvig praktičnega znanja učencev v gospodarstvu. V večjih podjetjih je predvidelo vodjo za praktično usposabljanje. Ta naj bi bil odgovoren za pravilno organizacijo pouka, za načrtovanje delovnih mest in za dodelitev sposobnih kvalificiranih delavcev za poučevanje vajencev. Za manjša podjetja in obrate pa je ministrstvo našlo rešitev v posebnih nadzornikih, imenovanih pri OLO Maribor, ki bi nadzorovali praktično usposabljanje. Z nenehnim nadzorom dela v določenih časovnih periodah, izdelanim programom ter z vajami za praktično usposabljanje bi po mnenju predlagateljev navodila omogočili inštruktorjem ocenjevanje strokovnega napredka vajenca in povezavo s teoretičnim poukom.⁴⁵

Izobraževanje vajencev so pestili tudi konkretni pedagoški in vzgojni problemi. Kot sem že omenil, so na nižjih strokovnih šolah imeli nenehne težave z učnimi načrti. Kljub naporom še vedno ni bilo ustaljenih učnih načrtov, kot so že bili uveljavljeni v splošnoizobraževalnem šolstvu. Pogosto niso ustrezali nalogam razvoja gospodarstva. Uredba o poklicih je določala 527 poklicev, potrjenih opisov delovnih mest pa je bilo le 150. Takšno stanje je povzročalo velike težave, saj učni načrti tako niso izhajali iz opisa delovnega mesta oziroma poklica, za katerega se je šolal vajenec, in tudi niso upoštevali vseh spretnosti in nalog, ki bi jih izučeni delavec pri svojem delu moral obvladati. Ugotovimo lahko, da učni načrti pogosto niso odgovarjali dejanskim zahtevam določenega poklica, kar je brez dvoma pomenilo največjo oviro v sistemu nižjega strokovnega šolstva. Vse prepogosto se je zanemarjalo vlogo splošnoizobraževalnih predmetov kot predmetov, ki dajejo temeljno podlago za teoretično snov in omogočajo vajencu širše obzorje ter večjo kulturno razgledanost. Številni predavatelji so zato splošne izobraževalne predmete še vedno prevečkrat zapostavljali, *"češ, poglavitna je stroka, od splošnih predmetov se rabi le toliko, da mu bo laže pri študiju stroke."*⁴⁶ V

nekaterih poklicih so bili zaradi poenotenja na državni ravni predmeti postavljeni na prenizko raven. Pojavljali so se tudi vzgojni problemi. Ni bilo malo predavateljev na strokovnih šolah, ki so bili brez ustrezne pedagoške izobrazbe, še posebej je manjkalo pedagoško delo v delavnicah. V nasprotju z drugimi učenci so bili vajenci tudi veliko bolj obremenjeni. Ne samo da je bila tedenska obremenitev večja, pač pa so bile zanje počitnice le polovične, saj so bili med počitnicami večinoma zaposleni v delavnici. Poleg tega jim je pripadal le štirinajstdnevni dopust.⁴⁷ Zgovorni so rezultati ankete, ki jo je opravil svet za prosveto in kulturo LRS in je zajela 1348 različnih obrtnih poklicev. 39 odstotkov učencev je delalo več kot osem ur na dan, pri privatnih delodajalcih pa celo 57 odstotkov. 32 odstotkov učencev je dobilo nižje plače, kot so jih določili predpisi, 12 odstotkov pa ni prejelo nobene plače. Dopuste je v državnih obratih izrabilo od 92 do 98 odstotkov učencev, v združnih in privatnih podjetjih se je število le-teh znižalo s 87 na 61 odstotkov.⁴⁸

Zanimivo je, da med razpravami o problematiki nižjega strokovnega šolstva nisem nikjer zasledil problematike predizobrazbe vajencev oziroma pogojev za vpis v nižje strokovne šole in vprašanja trajanja učne dobe, kar je povzročalo nemalo težav v primeru Šole za učence v gospodarstvu oblačilne stroke v Mariboru. Le v nekaterih prispevkih je najti prizadevanja za uveljavitev končane osnovne šole kot pogoja za vpis v šolo za učence v gospodarstvu, kar pa v praksi, kot smo ugotovili, ni bilo uresničeno.⁴⁹ Za druge probleme, ki so jih zaznavali na višjih ravneh prosvetnih oblasti, pa lahko rečemo, da so v celoti spremljali prva leta delovanja šole za oblačilce v Mariboru in da so bili sestavni del organiziranja obrtnega šolstva po drugi svetovni vojni.

Zaradi hitre razširitve industrije in prehoda od polobrnega na industrijski način proizvodnje v številnih podjetjih ter zaradi vedno večje zahteve glede strokovnosti v gospodarstvu zaposlenih kadrov, vajeniške šole oziroma šole za učence v gospodarstvu niso več zadoščale za potrebe industrije in industrijskega načina proizvodnje. Drugi tip nižjih strokovnih šol za izobraževanje, ki se je razvil v letih po drugi svetovni vojni, so bile industrijske šole. Poglavitna značilnost teh šol je bila, da so bile urejene po posameznih strokah in so jih ustanavljala večja industrijska podjetja ali direkcije, ki so šolo vzdrževala in poskrbela za namestitve učencev.⁵⁰

⁴⁵ Navodilo ministrstva za delo FLRJ št. 12763 o merah za dviganje praktičnega znanja učencev v gospodarstvu, PAM, MLO MB 1945-1955, AŠ 3303.

⁴⁶ Ivan Bertoncelj: Problemi strokovnega šolstva v LRS. V: Kongres pedagoških delavcev LRS na Bledu, zvezek I, 1950, str. 177-178.

⁴⁷ Prav tam, str. 185-193.

⁴⁸ Problemi učencev v gospodarstvu, PAM, fond MLO MB 1945-1955, AŠ 3005.

⁴⁹ Karel Kos: Nižje strokovno šolstvo. V: Sodobna pedagogika, I/50, št. 1-2, str. 28.

⁵⁰ Prav tam, str. 27.

V Mariboru je pred vojno najpomembnejše mesto imela prav tekstilna industrija, vendar pa tekstilne šole v mestu ni bilo. Lastniki večjih tovarn, kot so bili Erlich, Hutter, Thoma in Mautner, so tekstilne mojstre in podmojstre najemali večinoma v tujini, v Avstriji in na Češkem. V Kraljevini Jugoslaviji sta šolali tekstilne tehnike le tekstilni šoli v Kranju in Leskovcu, tekstilni inženirji pa so se morali izobraževati v tujini. Tekstilna industrija je v prvih povojnih letih potrebovala vedno več strokovnih kadrov, saj starih kvalificiranih in visoko kvalificiranih delavcev ni bilo dovolj. Poleg tega so bila ustanovljena številna nova podjetja, predvidena v petletnem planu, kar je seveda zahtevalo vedno več kvalificirane delovne sile. Po osvoboditvi se je tudi v mariborskih tekstilnih tovarnah pokazala potreba po zaposlovanju strokovnega delavskega kadra. Tekstilne tovarne so si sprva pomagale s prirejanjem tečajev, na katerih so se delavci izobraževali za predilce, tkalce in barvarje. Tečaji so trajali po eno leto ali dve in so predstavljali prve zametke te vrste tekstilnega izobraževanja v Mariboru. Prvi tekstilni tečaj se je začel 1. septembra 1945. Obiskovalo ga je 22 tečajnikov. Tečaj je trajal dve leti in je potekal v Tovarni volnenih in vignognih izdelkov v Mariboru. 3. julija 1946 je bil v tovarni svile Thoma organiziran tkalski tečaj, v Mariborski predilnici in tkalnici pa tkalski in predilski tečaj. Tkalski tečaji so potekali še v tovarnah Jugosvila, Jugotekstil in Rosner, v tovarni Hutter in drug pa so organizirali tkalski, predilski, apreterski in barvarski tečaj. Tečajniki so se izobraževali po učnem načrtu tedanje državne tekstilne šole v Kranju. 22. oktobra 1946 je pod pokroviteljstvom Društva inženirjev in tehnikov začel delovati tečaj za dve poklicni skupini, in sicer za tkalce in predilce. V Tovarni svile so tečaji potekali od leta 1946 do leta 1948. V letih 1947 in 1948 pa je potekal tudi osnovni tekstilni tečaj v Tovarni sukanca in trakov na Tezmem. Tečaji za tekstilne delavce, na katerih so večinoma poučevali strokovnjaki iz tekstilnih tovarn, splošne predmete pa profesorji srednjih šol, so potekali od leta 1946 pa vse do leta 1953. Med tovarnami je največ tečajev priredila Mariborska tekstilna tovarna. Poleg tečajev velja za temeljitejši začetek tekstilnega šolanja ustanovitev delavskega tehnikuma leta 1947. Tehnikumi so omogočili delavcem v produkciji dodatno možnost pridobivanja znanja in prehod na višje stopnje izobraževanja. V okviru tehnikuma je deloval tudi tekstilni odsek. Posloval je od 1947 do 1952. Delavski tehnikum je imel vse značilnosti triletnih tehniških šol.⁵¹

Leta 1947, po sprejemu petletnega plana, so začele po vsej državi delovati številne industrijske šole. Te so poleg organiziranih tečajev prevzele izobraževanje strokovnega delavskega kadra. Takšen način izobraževanja je gotovo pomenil korak naprej, saj je v primerjavi s tečaji ponudil večjo načrtnost in sistematičnost pouka. Prispeval je k večji strokovnosti in posledično tudi k višji ravni znanja.

Jeseni 1947 je bila pri Mariborski tekstilni tovarni ustanovljena prva tekstilna industrijska šola, ki je vzgajala in izobraževala kvalificiran tekstilni kader. Šola je do leta 1949/50 delovala v sklopu Mariborske tekstilne tovarne, potem pa je postala samostojna vzgojno-izobraževalna ustanova. Ker je bila Mariborska tekstilna tovarna zvezno podjetje in kot takšna sprva neposredno podrejena glavni direkciji savezne tekstilne industrije svilarstva v Beogradu, so tudi učne načrte, plane vpisa ter učence določili pri glavni direkciji v Beogradu.⁵²

Šolske prostore so namestili v poslopju pri nekdanji Mariborski tekstilni – Mautnerjevi tovarni v ulici Kraljeviča Marka, ki je bilo na novo zgrajeno in delno popravljeno. Pred začetkom pouka je bilo pravočasno poskrbljeno za opremo prostorov, prav tako ni bilo večjih težav s šolskim priborom in učili. Teže je bilo z nastanitvijo gojencev, saj so le-ti prihajali večinoma iz drugih republik. Uprava tovarne je najela nekaj nekdanjih gostiln in jih preuredila v internate, pozneje pa je za bivanje učencev zgradila nekaj barak na Pobrežju.⁵³ 20. oktobra 1947 je šola začela delovati. V začetku leta 1948 se ji je pridružila še Šola za učence v gospodarstvu, ki je prav tako sodila v okvir strokovnega šolstva pri Mariborski tekstilni tovarni. Pobudo zanjo je dalo ministrstvo industrije v Beogradu in tudi poslalo kader, večinoma iz Vranja. Mnogo učencev je imelo komaj po en razred osnovne šole in so se morali učiti celo pisanja, branja in računanja. Na šoli je bilo vpisanih 40 ključavničarjev in en mizar. Šola je prenehala delovati konec šolskega leta 1949/50.⁵⁴

Kot smo že omenili, je vpisne pogoje določal le zakon o vajencih iz leta 1946. Nerazrešeno je ostajalo vprašanje, ali v kategorijo vajencev sodijo tudi učenci na industrijskih šolah. Ti namreč niso sklenili učne pogodbe s podjetjem in za svoje delo niso prejeli plače, tako kot so jo vajenci. Večina prosvetnih delavcev je bila kljub tem razlikam prepričana, da se lahko določila zakona o vajencih uporabljajo tudi v primeru usklajevanja sistema industrijskih šol. Po tej razlagi so za industrijske šole veljali enaki vpisni

⁵¹ Heribert Samuda: *Izobraževanje tekstilnih kadrov pred ustanovitvijo redne tekstilne šole*, PAM, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 3-4. Glej tudi poročila Heriberta Samude o tekstilnih tečajih, PAM, fond: TESTŠ – TO, AŠ 15/41.

⁵² Heribert Samuda: *Industrijska tekstilna šole pri MTT, PAM*, fond: Heribert Samuda, AŠ 2, str. 5-6.

⁵³ Kr. ITŠ, PAM, fond TESTŠ – TO, str. 5.

⁵⁴ Prav tam, str. 21-22.

pogoji kot na šolah za učence v gospodarstvu. Želja prosvetnih oblasti je bila, da bi v šolo sprejemali le učence, ki so končali osnovno šolo.⁵⁵ V praksi je bilo stanje seveda povsem drugačno. Ustanovitelji šol so pri določanju kriterijev za vpis na šolo imeli večinoma proste roke. Omejevalo jih je le število učencev, ki so se vpisali na šolo. Začasni pravilnik za industrijske šole, sprejet na začetku petdesetih let, je sicer določil kot minimalni pogoj šest razredov osnovne šole oziroma en razred ali dva nižje gimnazije, vendar pa je hkrati predvidel možnost, da se v primeru premajhnega vpisa vpisni kriteriji še znižajo.⁵⁶

Glavna direkcija je kot pogoj za vpis v šolskem letu 1947/48 postavila končani četrti razred osnovne šole. Zaradi zelo različne predizobrazbe učencev so bili oblikovani štirje razredi, ki so jih sestavljali učenci s tretjim ali četrtim razredom nižje gimnazije, s prvim ali drugim razredom nižje gimnazije ali obrtne šole, učenci s prvim razredom nižje gimnazije ali obrtne šole in učenci, ki so imeli končano osnovno šolo (štiri razrede). Do 1. februarja naj bi učenci, ki so končali le štiri razrede osnovne šole, pridobili znanje prvega in drugega razreda sedemletke in tako dohiteli učence z višjo izobrazbo.⁵⁷ V naslednjih šolskih letih si je šola zama prizadevala dvigniti raven zahtevane predizobrazbe. Na šolski konferenci ob koncu šolskega leta 1947/48 so predavatelji sklenili, da bodo sprejemali le učence s končanimi vsaj tremi razredi nižje gimnazije oziroma sedmimi razredi osnovne šole. Zaradi majhnega zanimanja za vpis na šolo in zaradi bojazni, da ne bi ostali brez kadra, je bila šola prisiljena še znižati vpisne pogoje. Za vpis na šolo so učenci morali opraviti sprejemni izpit iz slovenščine in računstva. Vendar so bili kriteriji tako nizki, da je zadostovalo že znanje pisanja po nareku in gladko branje ter poznavanje osnovnih računskih operacij in glavnih geometrijskih likov. Pogosto so bili sprejeti celo učenci, ki niso znali niti množiti. Samo vodstvo šole je priznalo, da so v letu 1948/49 sprejeli vsakogar, *"ki je za silo pisal in obvladal osnovne računske operacije."*⁵⁸

Ne glede na formalno izobrazbo je bilo dejansko stanje znanja v prvem letu obstoja šole porazno. Predpisani učni načrt je bil za vse učence enak. Poudarek je bil na splošno izobraževalnih predmetih, v stroko pa so učenci dobili le vpogled. Učni načrt je obsegal več predmetov: slovenski in srbsko-hrvaški jezik, zemljepis, zgodovino, fiziko, kemijo, matematiko, tekstilne su-

rovine, enciklopedijo tekstila ter telovadbo. Učni načrti so bili le okvirni, šola pa jih je lahko s privoljenjem komiteja za šolstvo in znanost spremenila in dopolnila, če je bilo treba. Pri tem so poskušali čim bolj uskladiti učna načrta za splošne in strokovne predmete in upoštevati specifične razmere na šoli.⁵⁹

Prvo leto delovanja šole se učenci še niso razdelili v posamezne odseke. Vsak je šel na prakso tja, kamor ga je veselilo. Praktični pouk je potekal dopoldne, pouk pa popoldne.⁶⁰ Na šoli je poučevalo sedemnajst honorarnih učiteljev. Upravnik šole je bil Simon Petrovič. Zanimiva je bila struktura izobrazbe učiteljev; ta je bila v primerjavi z izobrazbo učiteljev na Šoli učencev v gospodarstvu oblačilne stroke bolj kakovostna. Splošne predmete so poučevali profesorji ali pa upokojeni učitelji, strokovne predmete pa so prevzeli tehniki in obratovodje iz tovarne. Sprva so prevladovali honorarni predavatelji, pozneje pa se je povečalo število redno zaposlenih. Že februarja 1948 je bila izvedena temeljita reorganizacija razredov in ti so se zdaj ločili po posameznih strokah. Tri glavne smeri izobraževanja so bile tkalska, predilska in oplemenilska. Učenci z najvišjo predizobrazbo so večinoma prestopili v drugi razred, tisti pa, ki zaradi slabega predznanja, številni so bili namreč celo polpismeni, niso mogli slediti pouku, so sestavljali pripravljalni razred. Tako so se oblikovali štirje razredi: pripravljalni razred, dva prva razreda in en drugi razred. V pripravljalnem razredu so bili učenci dodeljeni vsem trem strokam, v prvem A so bili oplemenilci in predilci, v prvem B tkalci, v drugem A pa predilci in tkalci.⁶¹

Postopno se je v predmetniku večalo število strokovnih predmetov. V šolskem letu 1950/51 naj bi se povečalo število ur za strokovne predmete v prvem letniku na osem, v drugem na enajst in v tretjem na petnajst.⁶² Kakšen je bil predmetnik v letu 1949/50, ko po ocenah pisca kronike šola doseže vrh svojega delovanja?⁶³

⁵⁵ Karel Kos: Nižje strokovno šolstvo. V: Sodobna pedagogika, I/50, št. 1-2, str. 28.

⁵⁶ Začasni pravilnik za industrijske šole, PAM, fond TESTŠ – TE, AŠ 15/40, str. 1-2.

⁵⁷ Kr. ITŠ, PAM, fond TESTŠ – TO, str. 6.

⁵⁸ Prav tam, str. 23.

⁵⁹ Prav tam, str. 7-8.

⁶⁰ Prav tam, str. 7.

⁶¹ Prav tam, str. 9.

⁶² Prav tam, str. 75.

⁶³ Prav tam, str. 76-77.

Tabela 4: Predmetnik v šolskem letu 1950/51

PREDMET	1. RAZRED	2. RAZRED	3. RAZRED
SLOVENSKI J.	2	2	2
SRBOHRVATSKI J.	1	1	1
ZGODOVINA	2	1	
USTAVA Z ZAKONODAJO		2	1
ZEMLJEPIS	2		
HIGIENA		1	
TELOVADBA	1		
PREDVOJAŠKA		2	2
RAČUNSTVO Z GEOMETRIJO	4	3	4
FIZIKA	2		
KEMIJA	2		
ORG. GOSPODARSTVA		1	1
TEKSTILNE SUROVINE	2	1	
STROJESLOVJE			1
ELEKTROTEHNIKA			1
STROJNI ELEMENTI		1	
TEHNIČNO RISANJE	2	1	
PREDILCI			
TEHNOLOGIJA PREDENJA	3	7	9
STROKOVNO RAČUNSTVO	1	1	3
SKUPAJ	24	24	24
TKALCI			
TEHNOLOGIJA TKANJA	2	3	4
VEZAVE	2	2	4
DEKOMPOZICIJA		2	2
STROKOVNO RAČUNSTVO		1	2
SKUPAJ	24	24	24
OPLEMENILCI			
TEHNOLOGIJA BELJENJA IN BARVANJA	4	6	9
STROKOVNO RAČUNSTVO		2	2
STROKOVNA KEMIJA			1
SKUPAJ	24	24	24

Vse tri smeri so imele po 24 ur praktičnega pouka na teden. Skladno z določili zakona o vajencih so torej delali preostalih 24 ur v tovarni. V primerjavi s predmetnikom na Šoli za učence v gospodarstvu lahko sklenemo, da se oba predmetnika nista bistveno razlikovala po številu ur in tudi ne po številu ur, namenjenih praktičnemu pouku. Poglavitna razlika je v bolj raznovrstni sestavi predmetnika na Industrijski tekstilni šoli oblačilne stroke in v večjem številu predmetov,

ki so bolj kompleksno zajeli različna področja tekstilnega izobraževanja.

V prvih letih vzpostavljanja šole in uvajanja v delo položaj predavateljev ni bil preprost. Primernih učnih knjig in skripta ni bilo, nastajale so tudi težave zaradi pomanjkanja prostora. Pripravljalni razred je imel pouk v sindikalni dvorani, v sosednjih prostorih pa so šumeli stroji. Največja ovira pri pouku je bila, da so učenci prihajali večinoma iz drugih republik in so imeli težave pri navajanju na slovenščino in pri njenem učenju. Avtor kronike je bil prepričan, da se številni nalašč niso hoteli učiti jezika. *"Nekateri se slovenskega jezika niso hoteli učiti iz trme."* Prav tako so bile težave z disciplino. Pogosti so bili izostanki učencev. Številni so raje pohajali, kot pa redno obiskovali šolo. Vedno znova so bile težave s kajenjem.⁶⁴ V naslednjih letih se je stanje v korist slovenskih učencev nekoliko izboljšalo, vendar podatki iz let 1948/49 kažejo, da so še vedno prevladovali učenci iz drugih republik. Na šoli je bilo 52 Slovencev, 31 Srbov, 9 Hrvatov, 16 Črnogorcev in 10 Makedoncev.⁶⁵

Natančnega učnega načrta za prakso v prvih letih delovanja šole ni bilo. Praktično izobraževanje je sprva potekalo še ob strojih v tovarni, ne pa v zato specializiranih učilnicah, kar naj bi bila poglavitna prednost industrijskih šol. Tako se organizacija in izvedba pouka prakse na Industrijski tekstilni šoli v resnici ni v ničemer razlikovala od izvajanja prakse na Šoli za učence v gospodarstvu oblačilne stroke. Kako je potekala praksa v tovarni? Učenci, ki so se šolali za tkalce, so se prvo leto učili tkanja na ročnih in avtomatičnih statvah ter tkanja na "jaguardskih" strojih. Drugo leto so spoznavali previjanje osnove in votka, vdevanje in vozlanje osnove ter angleško – saško snovanje. Del časa so preživeli kot delavci pri sukarnih strojih. Tretje šolsko leto pa so spoznavali delo v čistilnici in pregledovalnici blaga. Na podoben način so se z delom v tovarni seznanjali predilci in oplemenilci. O pravi rednosti in strogosti pri izvajanju pouka še ne moremo govoriti. Zaradi zadržanosti predavateljev učnih ur pogosto ni bilo, to pa je kvarno vplivalo na učence in na njihovo disciplino. Da bi učenci izpopolnili svoje teoretično znanje, je šola že prvo leto priredila več ekskurzij. Učenci so obiskali tekstilno tovarno v Kranju in Varteks v Varaždinu. Za svoje delo so glede na dosežen uspeh dobivali denarne nagrade.⁶⁶

Izvajanje prakse je tudi v šolskem letu 1948/49 ostalo bolj ali manj nespremenjeno. Nadstvo šole se je dobro zavedalo, da bo vsak napredek v izvajanju prakse nemogoč, dokler šola ne bo imela svojih prostorov za praktično delo. Problematika opravljanja prakse v tovarni je bila še bolj izrazita kot v primeru vajenskih

⁶⁴ Prav tam, str. 16.

⁶⁵ Prav tam, str. 27.

⁶⁶ Prav tam, str. 12-14.

šol. Učenci industrijskih šol so namreč opravljali prakso v velikih tovarnah, kjer so delavci delali za norme in si prizadevali za dosego zastavljenih ciljev. Obrati, zaposleni s produkcijo, se niso mogli posvečati vzgoji in izobraževanju novih kadrov. Učenci v tovarni niso bili zaželeni in priljubljeni. Delavci so jih pogosto odrivali, ali pa so jim dodelili mesta, kjer je bil trenutni primanjkljaj delovnih moči. Večkrat se je dogodilo, da so pomagali dosegati zastavljene plane in da so s prostovoljnim delom pripomogli k večji produktivnosti tovarne. Pri svojem učenju so se učenci selili s stroja na stroj, takšnega delavca pa v tovarni niso mogli koristno uporabiti, *"niti ga niso marali, ker je bil radoveden, hotel marsikaj izvedeti, za to pa ni bilo časa."* Način izvajanja prakse v sami tovarni je onemogočal sistematično strokovno napredovanje učencev. Na začetku drugega polletja so se razmere izboljšale. Tovarna je uvedla mojstre, ki so učence nadzorovali in jih uvajali v delo. Praktično delo, čeprav še vedno vezano na obrate, je tako postalo bolj načrtno in uspešnejše.⁶⁷

Tudi na preostalih industrijskih šolah so se spopadali s podobnimi težavami. Najspornejše je bilo vprašanje pristojnosti med šolo in tovarno. Predstavniki šol so bili prepričani, da tovarne pogosto ponižujejo gledajo na šolo in je ne sprejemajo kot izobraževalne ustanove. *"V mnogih primerih niso imeli industrijske šole za šolsko ustanovo, pač pa so jo imeli bolj za nekakšno zalogo pomožne delovne sile in čisto računsko predviden oddelek kot rezervo za pomoč pri izvrševanju zaostalih načrtnih nalog matičnega obrata."* Velikokrat tudi sama vodstva šol niso bila v najboljših odnosih s predstavniki podjetij. V tako nedorečenih razmerah je bilo težko oblikovati res učinkovit sistem izobraževanja na industrijskih šolah.⁶⁸

Maja 1948 je odstopil direktor Petrovič. Nasledil ga je Franjo Toš, toda zaradi preobremenjenosti je že julija zapustil položaj direktorja. Na mesto direktorja je prišel Pavle Bader, njemu pa je sledil Janko Žurman. Hitre menjave direktorjev so slabo vplivale na delovanje šole. Ker so bili vsi hkrati zaposleni v Mariborski tekstilni tovarni, je bilo zanje upravljanje šole le drugotnega pomena, čeprav je bil sektor strokovnega šolstva pri Mariborski tekstilni tovarni zelo obsežen in je zahteval celotnega človeka. Direktorju šole so bili podrejeni upravnik šole za učence v gospodarstvu, pomočnik direktorja za teoretični pouk, pomočnik direktorja za praktični pouk in upravnik šolskih internatov.⁶⁹

Šolanje na Industrijski tekstilni šoli je trajalo tri leta, kar je bilo v nasprotju z določili pravilnika o strokah iz leta 1946, ki je določal za

predilce, tkalce in apreterje (oplemenilce) le 24 mesecev učne dobe.⁷⁰ To dejstvo znova potrjuje ugotovitev, da sta bila za organiziranje strokovnega šolstva v prvih letih po vojni značilna velika samovolja in več ali manj samostojno odločanje posameznih ustanoviteljev šol. Šele pravilnik o strokah iz leta 1950 je povišal učno dobo za vse tri stroke na 36 mesecev.⁷¹

Med šolskim letom se je opazil precejšen upad učencev, čeprav končni uspeh tudi tukaj ni bil tako slab. Največ je "odpadlo" deklet, saj so bile številne prepričane, da se bodo učile v tekstilni šoli za šivilje, ne pa delale za stroji. Tako kot na šolah za učence v gospodarstvu je večina otrok izhajala iz delavskih družin. Veliko je bilo vojnih sirot, ki jih je v šolo poslalo socialno skrbstvo. Iz obrtniških družin in družin malih posestnikov je izhajalo le deset odstotkov učencev.⁷² Ena izmed značilnosti industrijskih šol je bila, da so relativno dobro poskrbele za učence. Učenci so imeli plačan internat, dobili so zastoj hrano, obleko in čevlje, kar je vsaj malo ublažilo socialno stisko večine učencev.

V šolskem letu 1948/49 so šolo zapustili prvi absolventi. Devet predilcev in šest tkalcev je uspešno opravilo zaključne izpite.⁷³ Šola je v drugem letu svojega delovanja dosegla precejšen napredek, kar so učenci predstavili javnosti na prvomajski paradi skozi mesto. Še posebej odmevna je bila razstava ob koncu šolskega leta 1949/50, na kateri so učenci predstavili svoje izdelke. Razstava je med obiskovalci vzbudila precej pozornosti. Številni so občudovali raznovrstne izdelke, drugi pa so šoli celo očitali, da je bolj trgovina kot šola.⁷⁴ Predstavljanje v javnosti je bilo pomembno za stroko, saj so izdelki reklamirali šolo in tekstilno izobraževanje ter tako omogočali večjo razpoznavnost, kar bi lahko pripomoglo k povečanemu zanimanju za tovrstne poklice. Kljub vidnemu napredku je izobraževanje spremljalo še veliko pomanjkljivosti. Kako je razmere na šoli ob pregledu ocenil inšpektor za strokovne šole Drago Glogovšek? *"Teoretični pouk se vrši v provizornem poslopju, ki ne odgovarja pedagoškim in ne higienskim predpisom... Predava se po učnem planu glavne direkcije tekstilne industrije, ki predvideva tedensko 24 ur praktičnega in 24 ur teoretičnega pouka. Ta učni načrt je izdelan na osnovi sedemletke, učenci pa imajo v pretežni večini le po štiri razrede osnovne šole ter težko dohajajo snovi... Z učbeniki je šola slabo preskrbljena. Primanjkujejo učila in učni pripomočki. Šola nima zbirke ter tudi ne kabinetov in laboratorijev... Šolski inventar je slab, star in v nedovoljni količini... Radi neenotnega nacionalnega sestava je pouk v prvih*

⁶⁷ Prav tam, str. 30-31.

⁶⁸ Andrej Žvan: O sistemu vodstva industrijskih šol. V: Zbornik pedagoških člankov strokovnih šol, zvezek 5, 1951, str. 55.

⁶⁹ Kr. ITŠ, PAM, fond: TESTŠ – TO, str. 14.

⁷⁰ UL FLRJ z dne 17. 9. 1946, št. 75, str. 910.

⁷¹ UL FLRJ z dne 15. 3. 1950, št. 19, str. 428.

⁷² Kr. ITŠ, PAM, fond: TESTŠ – TO, str. 25.

⁷³ Prav tam, str. 29.

⁷⁴ Prav tam, str. 122.

*razredih otežkočen, ker učenci ne obvladajo slovenščine.*⁷⁵

Inšpektor se je v poročilu dotaknil tudi praktičnega dela. Učenci so delali v produkciji povprečno 16 ur na teden, kar je bilo manj od začrtanega programa in tudi manj, kot je omogočal zakon o vajencih. Vsak mojster je pri praktičnem delu nadziral dvajset učencev.⁷⁶ Kot kažejo podatki, je bila tedenska obremenitev v primerjavi s Šolo učencev v gospodarstvu manjša. V kroniki nisem zasledil podatkov o tem, ali so učenci delali v tovarni med počitnicami, kot je bilo to v primeru vajencev na Šoli učencev v gospodarstvu oblačilne stroke. Na podlagi začasnega pravilnika za industrijske šole in na podlagi nekaterih zapisov in opomb lahko sklepamo, da so večji del počitniškega časa, tudi med poletnimi počitnicami, preživeli na praksi v tovarni in s tem pripomogli k izpolnjevanju norme. Med letnimi počitnicami so učenci imeli možnost izkoristiti redni letni dopust.⁷⁷

Šola se je morala soočiti še z drugimi resnimi problemi. Nenehno so nastajali pomisleki o upravičenosti obstoja tovrstne šole. Ministrstvo lahke industrije FLRJ je vedno znova zahtevalo prehod na dvoletno šolanje. Takšne ideje so mariborski tekstilni strokovnjaki z argumenti odločno zavrnili kot neutemeljene. Industrijska šola je namreč vzgajala teoretično in praktično kvalificirane delavce. Poglavitna težava je bila, da ni bilo povsem jasno določeno, kaj pomeni kvalificiran delavec v tekstilni industriji. Po mnenju mariborskih tekstilnih strokovnjakov bi za "streženje" strojev v predilnici, tkalnici ali oplemenilnici zadostovala le nekajmesečna praktična priučitev. Namen Industrijske tekstilne šole pa ni bil v vzgoji tovrstnih kadrov. Na šoli naj bi izobraževali kvalificirane delavce oziroma podmojstre. Ti naj ne bi bili navadni delavci za strojem, temveč bi bili dodeljeni mojstru, s katerim bi skupaj popravljali in vzdrževali stroje in bili tako odgovorni za ves strojni park in produkcijo. Za dosego takšnega znanja pa je bila vsekakor potrebna višja izobrazba, ki naj bi jo dajala prav Industrijska tekstilna šola v Mariboru. Dvoletna učna doba bi bila na eni strani preveč za tkalce, predilce in oplemenilce, po drugi strani pa prekratka za usposobitev podmojstrov. Tako je bil cilj šole jasno formuliran in določen ter utemeljen njen obstoj. Šola naj bi vzgajala tekstilne podmojstre, tkalske, predilske in oplemenilske smeri. Na sestanku na oddelku za strokovno šolstvo pri ministrstvu za industrijo LRS so sklenili, da ostane šola triletna.⁷⁸

V šolskem letu 1949/50 je prešla šola od glavne direkcije savezne tekstilne industrije v Beogradu v sklop glavne direkcije tekstilne industrije LRS.⁷⁹ Najpomembnejša pridobitev je bil začetek praktičnega pouka v šolskih delavnicah. Šolske delavnice so postavili in uredili učenci ob pomoči mojstrov. Montirani stroji so bili večinoma odsluženi in določeni za staro železo. Pripeljali so jih iz različnih tovarn iz vse Slovenije. Zaradi pomanjkanja različnih strojnih delov je bil pouk sprva sicer še večkrat moten in nereden. Tudi šola je dobila nove prostore, ki so bolj ustrezali potrebam pouka.⁸⁰ Čeprav je praktični pouk potekal večinoma v novih delavnicah, so učenci še naprej pomagali podjetju, tudi z opravljanjem obvezne počitniške prakse.⁸¹

Še preden so se dobro polegli pomisleki o upravičenosti obstoja šole, so vodstvo šole znova vznemirjala razmišljanja o potrebi reorganizacije. Nastale so različne govorice, "da bo šola premeščena v Kranj, da nima perspektive in da jo bo potrebno ukiniti."⁸² V šolskem letu 1951/52 je šola prvič ostala brez vpisa otrok v prvi razred. Enako se je zgodilo tudi naslednje šolsko leto, ko so na šoli ostali le še tretji razredi. Takšno stanje je vodilo v postopno prenehanje delovanja šole. Kateri so bili najpomembnejši razlogi, kaj je povzročilo razpustitev šole? Nekateri predstavniki tekstilne stroke so še naprej vztrajali pri zahtevi, da mora šola izobraževati v prvi vrsti le tkalce, predilce in oplemenilce, za kar bi zadostoval le nekajmesečni praktični tečaj. Tako bi bila odpravljena potreba po triletni šoli. Drugi so spet menili, da naj mesta v tekstilni industriji zavzamejo izučeni kovinarji in da podjetja sama niso sposobna finančno vzdrževati šol. Med mariborskimi tekstilci je vladalo celo prepričanje, da stojijo v ozadju interesi Ljubljane oziroma Kranja in da se je direktor zameril nekaterim "strokovnjakom", ker ni dovolj sodeloval s podjetji. Številni so šoli očitali, da ima med strokovnimi šolami poseben položaj. Industrijske šole so se po svojem načinu dela v resnici nekoliko razlikovale od drugih strokovnih šol. Z izdelki iz svojih delavnic je šola lahko konkurirala nekaterim podjetjem, kar se je najbolje pokazalo predvsem na razstavah. Po drugi strani pa so ji dohodki delavnic omogočili bolj neodvisen materialni položaj in dodatno nagrajevanje učiteljev.⁸³

V zvezi s problematiko tekstilnega šolstva v Mariboru je bilo organiziranih več konferenc. Sklepi vseh konferenc so bili enotni. Potrdili so, da ni nikakršnih racionalnih razlogov za zapiranje šole. Nasprotno, poudarili so potrebo po njenem obstoju. O Industrijski tekstilni šoli v

⁷⁵ Prav tam, str. 38.

⁷⁶ Prav tam, str. 38.

⁷⁷ Začasni pravilnik za industrijske šole, PAM, fond TESTŠ – TO, AŠ 15/40, str. 2.

⁷⁸ Prav tam, str. 43-44.

⁷⁹ Prav tam, str. 44.

⁸⁰ Prav tam, str. 42.

⁸¹ Prav tam, str. 53.

⁸² Prav tam, str. 81.

⁸³ Prav tam, str. 136-137.

Mariboru so razpravljali na sestanku glavne direkcije tekstilne industrije 8. aprila 1952 v Ljubljani. Ugotovili so, da tekstilna industrija potrebuje večje število mojstrov in podmojstrov, predvsem tkalcev in predilcev, torej prav takšen kader, kot ga je vzgajala Industrijska tekstilna šola v Mariboru.⁸⁴ Enake predloge je dala tudi komisija strokovnjakov, določena za preučitev problematike tekstilnega šolstva. Ugotovili so, da tekstilna industrija potrebuje predvsem nižji tehnični kader, to je mojstre in podmojstre. Jasno so poudarili potrebo po vzgoji tekstilnih mojstrov in šele nato tehnikov.⁸⁵ Proti predlagani reorganizaciji šole se je izrekel tudi svet za prosveto in kulturo pri MLO Maribor. Prosvetne oblasti v Ljubljani so predvidele združitev nižje tekstilne šole v Mariboru s Srednjo tekstilno šolo v Kranju v enotno šolo z nižjo in višjo stopnjo. Šola v Kranju bi tako prevzela celotno izobraževanje tekstilnega kadra, od kvalificiranega delavca do tehnika. Svet za prosveto in kulturo – odbor za strokovno šolstvo pri MLO Maribor je predlagal, da bi bil center nove šole v Mariboru. Predlog so utemeljili z več argumenti. Najpomembnejša prednost Industrijske tekstilne šole v Mariboru je bilo novo zgrajeno poslopje za tekstilno šolo, ki je ustrezalo vsem pedagoškim, strokovnim in sanitarnim predpisom, medtem ko poslopje šole v Kranju ni odgovarjalo potrebam. Šola je bila opremljena s kabineti za predilstvo, tkalstvo in oplemenjevanje ter s šolskim laboratorijem. Organizirane delavnice so omogočale nemoteno izvajanje praktičnega pouka. Tudi financiranje načrtovane šole po mnenju odbora ne bi pomenilo posebnih težav, saj bi šola z izdelki iz šolskih delavnic v celoti krila stroške za svoje vzdrževanje. Člani odbora za strokovno šolstvo so poudarili, da ima Maribor kot največji tekstilni center v državi močno zaledje, to pa bi omogočilo stalen dotok kvalificiranega strokovnega kadra v tekstilno industrijo. Glede na koncentracijo močne tekstilne industrije bi imeli v Mariboru bodoči tekstilci najboljšo možnost vsestranskega usposabljanja. Poleg tega so načrtovali preselitev tekstilnega inštituta v šolsko poslopje Industrijske tekstilne šole. Bližina obeh ustanov bi pospešila in olajšala medsebojno sodelovanje. Pripomogla bi k nenehnemu strokovnemu usposabljanju učnega osebja tekstilne šole ter omogočala seznanjanje strokovnih predavateljev s tehničnimi novitetami v tekstilni industriji. Odbor za strokovno šolstvo je bil trdno prepričan, da vsi gospodarski, strokovni in pedagoški razlogi govorijo v prid sedežu tekstilnega šolstva v Mariboru.⁸⁶

Naj omenim še nekaj argumentov, ki jih je v prid ohranitve šole navedel ravnatelj Janko Žurman. Menil je, da je prednost šole praktično usposabljanje v delavnicah po sistematičnem učnem načrtu, saj je bilo kakovostno izvajanje prakse v podjetjih skoraj neizvedljivo. Produktivski razlogi so onemogočali kakršno koli eksperimentiranje s stroji in materialom, čemur se pri učenju ni bilo mogoče izogniti. Poleg praktičnega znanja so učenci v Industrijski tekstilni šoli dobili predvsem nepogrešljivo teoretično strokovno izobrazbo, ki je zajemala predvsem strojno tehnologijo, kemično tehnologijo, spoznavanje materiala in dekompozicijo. Industrijska tekstilna šola z lastnimi delavnicami je bila edina ustanova, ki je ponujala potrebno povezavo med stroko in tehnologijo. Poleg tega je bila izobrazba mojstrov in podmojstrov, zaposlenih v podjetjih, nezadostna, saj so na ta delovna mesta prišli večinoma le s končanimi tečajji in izpiti. Po drugi strani pa so se absolventi šole v produkciji izkazali, kar so jim vsi priznavali. *"Gojenci obvladajo celoten mehanizem strojev, analizirajo vzroke napak, in jih s sigurnostjo odpravijo. Pokazali so veliko samostojnost v organizaciji dela s priučenimi delavci, ki so jim bili na razpolago."*⁸⁷

Kljub vsem mnenjem in analizam, ki so nedvomno podpirala prizadevanja za ohranitev šole, je bila ta z odločbo sveta za prosveto LRS še pred začetkom šolskega leta 1953/54 razpuščena.⁸⁸ Pomanjkanje jasnih smernic v izobraževanju nižjega delavskega kadra na republiški ravni ter vsakršna odsotnost strategije razvoja tekstilne industrije sta brez dvoma najbolj pripomogli k zaprtju Industrijske tekstilne šole v Mariboru. Žalostno je, da niso prevladali strokovni argumenti in dejanske potrebe tekstilne industrije, temveč povsem neracionalna in škodljiva hotenja. Največji paradoks pa je, da je samo pol leta po razpustitvi šole plenum centralnega odbora sindikata tekstilcev ugotavljal, da je odpravljena šola za izobraževanje tekstilnih kadrov nujno potrebna.⁸⁹

Koliko učencev se je izšolalo v šestih letih delovanja šole?⁹⁰

⁸⁴ Prav tam, str. 130.

⁸⁵ Prav tam, str. 129.

⁸⁶ Dopis Sveta za prosveto in kulturo pri MLO Maribor Svetu za gospodarstvo LRS, 26. 2. 1953, PAM, fond: MLO MB 1945-1955, AŠ 3005.

⁸⁷ Janko Žurman: Industrijska tekstilna šola Maribor, PAM, fond MLO MB 1945-1955, AŠ 3005.

⁸⁸ Objave sveta za prosveto in kulturo LRS, 25. 6. 1954, št. 5, str. 1. Kr. ITŠ MB, PAM, fond: TESTŠ – TO, str. 159.

⁸⁹ Heribert Samuda: Industrijska tekstilna šola pri MTT (1947-1953), PAM, fond Heribert Samuda, AŠ, str. 11.

⁹⁰ Prav tam, str. 9. V tabeli niso zajeti kovinarji.

Tabela 5: Število učencev, ki so končali šolo v obdobju 1948/49 do 1952/53

ŠOLSKO LETO	PREDILCI	TKALCI	OPLEMENILCI	SKUPAJ
1948/49	9	6		15
1949/50	6	22	17	45
1950/51	10	23	6	39
1951/52	16	12	11	39
1952/53	14	20	13	47
SKUPAJ	55	83	47	185

Če primerjamo obe vrsti šol za izobraževanje nižjih delavskih kadrov, ki sta se razvili po drugi svetovni vojni, lahko sklenemo, da je bila najočitnejša prednost industrijskih šol vzpostavitev šolskih delavnic za praktični pouk. Vajenci, ki so se šolali na šolah za učence v gospodarstvu, so praktični del izobraževanja opravljali v podjetjih ali obrtnih obratih. Šolske delavnice industrijskih šol so omogočale bolj sistematično povezanost teoretičnega s praktičnim poukom. Povezava med obema je bila še posebno intenzivna, če so strokovne predmete poučevali strokovnjaki iz podjetja. Delo v šolskih delavnicah je omogočalo prepletanje in dopolnjevanje praktičnega usposabljanja s produkcijo v podjetju. Zaradi večje sistematičnosti pouka teorije in prakse so učenci v industrijskih šolah dosegali boljše rezultate kot učenci šol za učence v gospodarstvu in se tako lažje vključevali v produkcijo. Prosvetne oblasti so podpirale to vrsto šol tudi zaradi povsem praktičnih in finančnih razlogov, saj so se industrijske šole v večji meri same financirale, pa tudi prostorske težave so večinoma odpravljale same, brez pomoči krajevnih oblasti. Poleg tega so solidno poskrbele za učence in omogočile njihovo namestitve. Čeprav je bila že več kot tretjina učencev republiških in zveznih podjetij zajeta v industrijskih šolah, so prosvetne oblasti še naprej vzpodbujale podjetja, predvsem tista lokalnega pomena, k organiziranju industrijskih šol. S tem bi omogočili vsem učencem, ki še niso obiskovali šole, bolj solidno strokovno znanje in širšo razgledanost.⁹¹

Komisija za strokovno šolstvo pri svetu za prosveto MLO MB je v svojem poročilu poleg pozitivnih strani industrijskih šol navedla tudi nekaj splošnih pomanjkljivosti, ki so se pojavljale v celotnem sistemu nižjega strokovnega šolstva. Delo je najbolj ovirala neenotna organizacijska oblika. Šole so se razlikovale po različnih sprejemnih pogojih in neenotnih kriterijih pri izbiri predavateljev, učnih mojstrov in vzgojiteljev. V večini primerov so bile delavnice za praktični pouk nezadostno opremljene. Komisija je pri svojem delu opozorila še na neustrezne

higienske razmere v šolskih in domskih prostorih ter pomanjkanje učbenikov in učil.⁹²

Industrijske šole so predstavljale novo vrsto šol. S svojim drugačnim načinom organiziranja so bile pomembne predvsem za to, ker so doslej prevladujočemu vajenskemu šolstvu nakazale možnost preobrazbe v prave strokovne šole z učinkovitim strokovnim poukom, hkrati pa so postale izhodišče vseh šol s praktičnim poukom. Pomenijo prelom z vajenskim sistemom, kjer je bilo praktično učenje vajencev v celoti v pristojnosti učnega mojstra, in bistveno novo kvaliteto v strokovnem izobraževanju.

Kaj so učenci postali po končanem šolanju, kakšne so bile možnosti nadaljnjega izobraževanja v sistemu nižjega strokovnega šolstva?

V sistemu strokovnega šolstva, kot se je razvil po drugi svetovni vojni, je imel sleherni delavec možnost napredovanja in doseganja višje izobrazbe. Po opravljenem zaključnem izpitu na nižji strokovni šoli so učenci dobili naziv kvalificiran delavec. Nato so se lahko vključili v produkcijo. Po opravljeni enoletni praksi v podjetju so lahko nadaljevali šolanje v delavskem tehnikumu ali v šolah za dosego višje kvalifikacije.⁹³ Iz delavskih tehnikumov je bil delavec omogočen prehod na fakulteto, iz šol za dosego višje kvalifikacije pa v mojstrske šole.⁹⁴

Do leta 1951 v Mariboru ni bilo šole, ki bi izobraževala mojstre oblačilne stroke. Leta 1951 pa je ministrstvo za prosveto zaradi naraščajočih potreb po tovrstnem kadru ustanovilo Mojstrsko šolo oblačilne stroke. Šola je sodila pod neposredno vodstvo in nadzorstvo ministrstva za prosveto.⁹⁵ Namen šole je bilo izobraževanje obrtnih mojstrov oblačilne stroke krojaštva in šiviljstva. Glavni pobudnik ustanovitve šole je bil strokovni učitelj Rudi Verdonik, ki je postal tudi prvi ravnatelj.

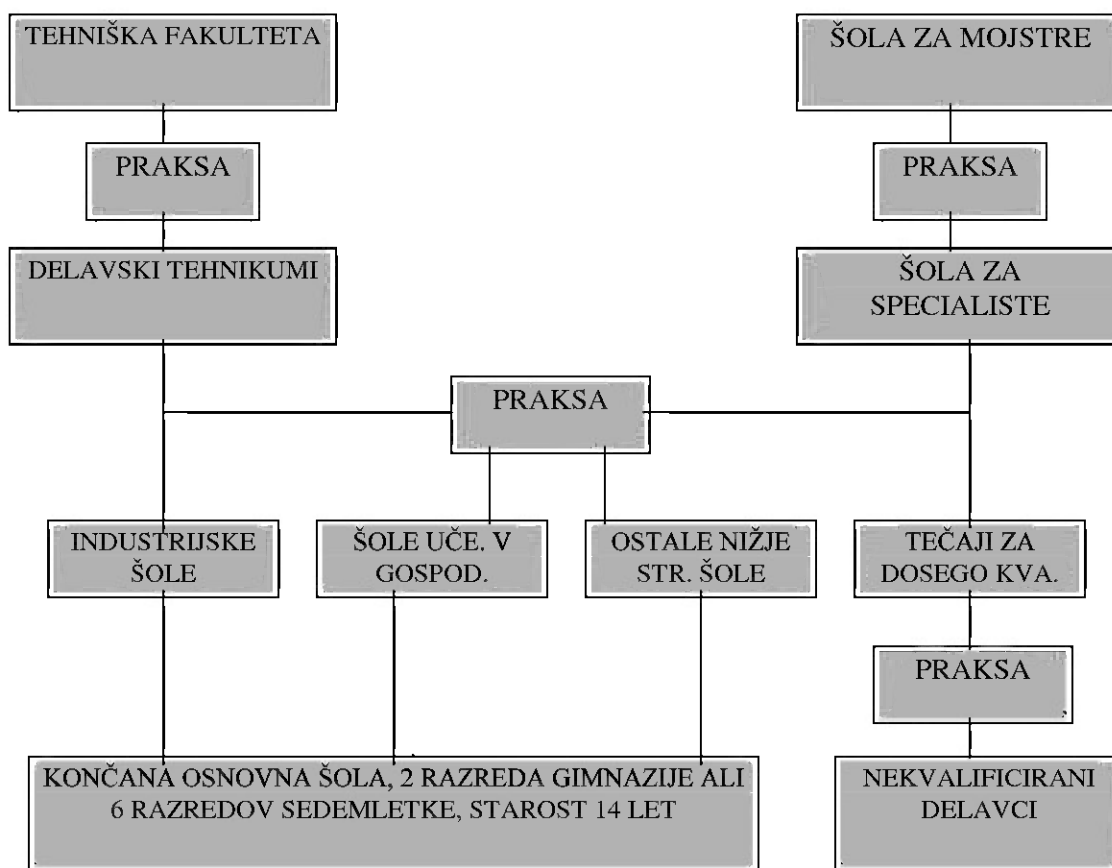
⁹¹ Karel Kos: Nižje strokovno šolstvo. V: Sodobna pedagogika, I/50, št. 1-2, str. 28.

⁹² Predlog sistema strokovnega šolstva, 12. 11. 1951, PAM, fond: MLO MB 1945-1955, AŠ 3004.

⁹³ Imeli so raven srednje šole. Vanje so se lahko vpisali le kvalificirani zaposleni. Zaradi nezadostne predizobrazbe učencev ter prevelike delovne obremenitve delavski tehnikumi niso pokazali pravih uspehov. Namesto njih so bili leta 1952 ustanovljeni delavski oddelki na srednjih strokovnih šolah.

⁹⁴ Karel Kos: Nižje strokovne šole. V: Sodobna pedagogika, I/50, št. 1-2, str. 27.

⁹⁵ UL LRZ z dne 14. 3. 1951, št. 15, str. 97.

3. SKLEP

V prispevku sem prikazal razvoj tekstilnega obrtnega šolstva od prvih povojnih let do začetka petdesetih let. To obdobje določajo predvsem prizadevanja za vzpostavitev sistema šolanja v obrtni, tako tudi v oblačilni stroki. Prva je začela delovati Vajenska šola za oblačilce, oziroma njene predhodnice, ki je pripravljala dijake predvsem na obrtni način proizvodnje. Razvoj nižjega strokovnega šolstva je potekal brez oprijemljive zakonodaje vse do leta 1952. Posamezne strokovne šole so nastajale glede na dejanske potrebe razvijajoče se industrije ali obrti, brez medsebojne usklajenosti in sodelovanja obeh. Tako je bila ustanovljena tudi Industrijska tekstilna šola, ki pa se je morala od vsega začetka spopadati s težavami premajhnega vpisa, kljub temu da so vse analize pokazale primanjkljaj tovrstnega kadra v tekstilni industriji. Ugotovimo lahko, da sta se v prvih letih po vojni oblikovala dva osnovna tipa šol. To so bile šole, ki so jih obiskovali učenci, ki so imeli sklenjeno pogodbo z obrtnikom ali podjetjem in kjer je potekal tudi praktični pouk, in pa industrijske šole pri posameznih podjetjih, ki so same organizirale izvajanje praktičnega pouka. Šele odredba o strokovnih šolah je uzakonila obe vrsti šol in tako priznala že obstoječe stanje.

V Mariboru so tako med letoma 1945 in 1952 delovale te tekstilne šole:

1. Ženska strokovno nadaljevalna šola oblačilne obrti (1945-1947)
2. Moška strokovno nadaljevalna šola za oblačilno obrt (1946-1947)
3. Strokovno nadaljevalna šola oblačilne obrti (1947-1948)
4. Šola učencev v gospodarstvu za oblačilno stroko (1948-1952)
5. Industrijska tekstilna šola (1947-1953)

Sistem izobraževanja, kot se je razvijal v sedmih letih po končani drugi svetovni vojni, pomeni le poskus najti najprimernejšo in najučinkovitejšo obliko strokovnega šolstva. Strokovno izobraževanje je v prvih letih po osvoboditvi le delno izpolnilo pričakovanja. Stalna težava je bila premajhna povezanost z dejanskimi potrebami gospodarstva in s hitrim razvojem industrije. Razvoj nižjega strokovnega šolstva je zaostajal za družbenim in gospodarskim napredkom. Kljub prizadevanjem prosvetnih in političnih oblasti je ostajalo strokovno šolstvo v primerjavi s preostalim šolstvom zapostavljeno. Nenehno so ga spremljale prostorske težave, pomanjkanje kvalificiranih učiteljev in še posebej učnih pripomočkov. Na nižje strokovne šole so se še vedno večinoma vpisovali učenci, ki niso

bili najbolj uspešni v osnovni šoli, oziroma so prihajali iz nižjih družbeno – socialnih slojev prebivalstva.

Kljub vsem težavam pa smemo reči, da je nižje strokovno šolstvo po vojni kazalo drugačno kvaliteto razvoja kot pred vojno. Odnosi med vajenci in obrtniki so postali bolj demokratični in sproščeni. Vajenci so dobili več pravic. Prav tako so bili bolj zaščiteni pred zlorabami delodajalcev, čeprav se številnim težavam tudi v novem sistemu ni bilo mogoče povsem izogniti.

SUMMARY

DEVELOPMENT OF THE LOWER PROFESSIONAL EDUCATION – BASED ON THE EXAMPLE OF THE TEXTILE SECTOR IN MARIBOR AFTER THE SECOND WORLD WAR

In my contribution I retraced the development of the lower professional education in Maribor, from the Second

World War to the beginning of the 1950s, a period which represents a turning point in the development of the Slovene professional education. Based on the example of the textile sector, I also discussed certain problems and dilemmas that inseparably accompanied the education of apprentices and marked the post Second World War apprenticeship. The postwar years were characterized by efforts to establish an appropriate education system in trade, and therefore, in the textile sector. Two models of schooling developed. Those apprentices who attended schools for apprentices received their practical training in companies or small production plants, while the pupils from industrial schools trained in school workshops set up to that effect. These workshops represented the most important advantage of the latter type of schools. Professional education only partially fulfilled the expectations during the first years after the liberation. The major difficulty resided in the deficient connectedness with the real needs of the economy and the pace of industrial development. Despite all difficulties, however, we can observe the fact that, in comparison with the prewar situation, the postwar lower professional education reflected a different, better, image of itself.

Obisk cesarja Franca Jožefa na Novem trgu, 1895. V deželni hiši Lontovžu (danes SAZU) je bil do leta 1899 sedež deželne vlade Kranjske. Z razstave Stara Ljubljana - mesto trgov. ZAL, LJU 342, Fototeka, POZ III/A1, št. 614